

La Lliga de Productors del Principat de Catalunya i els interessos agraris (1894-1898)

per Jordi Planas i Maresma

RESUM:

La Lliga Nacional de Productores va néixer el 1894 amb l'objectiu de coordinar les reivindicacions dels grups industrials i agraris espanyols en defensa del proteccionisme aranzelari. La Lliga de Productors del Principat de Catalunya pretenia convertir-se en la seva representació genuïna a Catalunya. Sorgida d'una escissió del Foment del Treball Nacional, aquesta entitat fou un darrer intent d'articular els interessos industrials i agraris catalans en una organització conjunta. Aquest article en reconstrueix l'actuació durant la seva breu existència (1894-1898), tot destacant-ne la defensa dels interessos agraris i els esforços per coordinar la mobilització social que es produí durant aquest període en el món rural català a conseqüència de la crisi agrària.

PARAULES CLAU:

Associacionisme empresarial, grups de pressió, proteccionisme, interessos agraris, crisi agrària, Catalunya.

ABSTRACT:

The Lliga Nacional de Productores (National Producers' League) was created in 1894 with the aim of coordinating the efforts of Spanish industrial and agricultural lobbies in defence of tariff protectionism. The Lliga de Productors del Principat de Catalunya aimed to become its true representative in Catalonia. The result of a break-away from the Foment del Treball Nacional, Catalonia's main industrial lobby, the Lliga was the last attempt to bring together Catalan industrial and agricultural interests within the same organization. This article tells its story during its brief existence (1894-1898), stressing its defence of agricultural interests and its efforts to coordinate social mobilization in the rural Catalonia of the time in response to the agricultural crisis.

KEY WORDS:

Business associations, pressure groups, protectionism, agricultural interests, agricultural crisis, Catalonia.

Introducció

En els darrers anys del segle XIX, com a reacció a la crisi que patia l'agricultura europea des de mitjan anys 1870, els propietaris rurals van protagonitzar un intens moviment de protesta que es va concretar en múltiples campanyes i en la vertebració d'associacions de diverses classes, amb l'objectiu de defensar

---

els interessos agraris.¹ Algunes d'aquestes associacions van tenir una vida efímera, però altres van començar a configurar una xarxa associativa que s'acabà convertint en un dels eixos vertebradors de la societat agrària del segle xx.

A Catalunya els efectes de la crisi es deixaren sentir més tard, perquè l'expansió de la viticultura s'intensificà com a conseqüència de la destrucció de la vinya francesa per la fil·loxera; però en els anys vuitanta la plaga de la fil·loxera començà a envair també la vinya catalana i al començament de la dècada de 1890 la crisi s'agreuà en coincidir la pèrdua definitiva del mercat francès i la davallada general dels preus agraris. Fou aleshores quan es produí la gran agitació agrarista, en la qual els propietaris rurals van tenir un protagonisme decisiu.

La mobilització dels propietaris va focalitzar-se en dues reivindicacions fonamentals: la protecció aranzelària i la reducció de la pressió fiscal. La reforma tributària de 1845 va tenir la seva peça essencial en la contribució sobre béns immobles, agricultura i ramaderia, la qual va tendir a incrementar-se durant la segona meitat del segle xix, de manera que, malgrat el frau i la transferència de les càrregues impositives als pagesos, els propietaris es van veure sotmesos a una major pressió fiscal a mesura que avançava el segle xix.² El canvi de conjuntura provocat per la crisi agrària va agreujar-ne els efectes sobre la renda de la terra, i la caiguda de la producció vitícola com a conseqüència de la fil·loxera tampoc no es va veure compensada per una rebaixa de les contribucions. L'increment de la pressió tributària va contribuir a descapitalitzar les explotacions agrícoles en uns moments en què, per tal de superar la crisi, era necessari augmentar les inversions. La pressió fiscal afectava més greument a les economies pageses que no pas a la classe propietària; però enfront de la pressió tributària els interessos dels uns i dels altres eren coincidents, i en la mesura que els propietaris van encapçalar la protesta, van comptar fàcilment amb l'adhesió de la pagesia.

D'altra banda, tot i que amb l'arribada del partit Conservador al Govern espanyol el 1890 la política comercial va tenir un punt d'inflexió, els tractats

1. Sobre la crisi agrària de la fi del segle xix, vegeu R. GARRABOU, «La crisi agrària espanyola de finals del segle xix: una etapa del desenvolupament del capitalisme», *Recerques* 5, 163-216; R. GARRABOU (ed.), *La crisis agraria de fines del siglo xix*, Barcelona, Crítica, 1988; P. VILLANI (ed.), *L'agricoltura in Europa e la nascita della «questione agraria»*, *Annali dell'Istituto Alcide Cervi* 14-15, [1992-1993], 1994. Sobre l'estratègia organitzativa dels propietaris, vegeu M. MALATESTA, *Le aristocrazie terriere nell'Europa contemporanea*, Roma-Bari, Editori Laterza, 1999, 151 i següents; i també, de la mateixa autora, «Une nouvelle stratégie de reproduction: les organisations patronales agraires européennes (1868-1914)», *Histoire, Économie et Société*, 1997 (16e année, 2), 203-219.

2. R. VALLEJO POUSSADA, *Reforma tributaria y fiscalidad sobre la agricultura en la España liberal, 1845-1900*, Saragossa, Publicaciones de la Universidad de Zaragoza, 2001, especialment 357 i següents. L'increment de la pressió fiscal sobre els propietaris agraris durant la segona meitat del segle xix també s'ha constatat en estudis de caràcter microeconòmic. Sobre Catalunya, vegeu: R. GARRABOU, J. PLANAS i E. SAGUER, *Un capitalisme impossible? La gestió de la gran propietat agrària a la Catalunya contemporània*, Vic, Eumo, 2001; i també P. PASCUAL, *Els Torelló. Una família igualadina d'advocats i propietaris*, vol. II, *Un estudi sobre la crisi de l'agricultura tradicional (1841-1930)*, Barcelona, Fundació Salvador Vives Casajuana, 2000.

comercials van continuar essent un motiu de preocupació per als propietaris rurals, sobretot a partir de la pèrdua del mercat vinícola francès l'any 1892.³ En les demandes de protecció aranzelària els propietaris rurals van actuar d'acord amb els industrials, que des de feia dècades pressionaven el Govern per reservar-se el mercat intern espanyol. Fruit d'aquesta col·laboració fou la creació, l'any 1894, de la Liga Nacional de Productores, que va néixer amb la voluntat de coordinar les reivindicacions dels grups industrials i agraris en defensa del proteccionisme, i de la Lliga de Productors del Principat de Catalunya, que pretenia convertir-se en la seva representació genuïna a Catalunya.

Aquest article reconstrueix l'actuació d'aquesta darrera entitat en els darrers anys del segle XIX (1894-1898), en què es produí un intent de vertebrar els interessos industrials i agraris catalans en una organització conjunta. Els tres primers apartats expliquen l'agitació dels «productors» i la difícil vertebració dels seus interessos en el conjunt de l'àmbit espanyol: el precedent de la Liga Agraria (1887), la creació i les vicissituds de la Liga Nacional de Productores (1894) i la continuïtat del moviment dels productors després de la dissolució d'aquesta última, amb les assemblees de productors celebrades a les acaballes del segle XIX i els intents per transformar aquesta mobilització social en un nou partit polític d'àmbit espanyol que defensés els seus interessos. A continuació s'explica l'actuació de la Lliga de Productors del Principat de Catalunya, tot destacant la seva vinculació amb els interessos agraris, els seus esforços per coordinar la mobilització agrarista i, finalment, la desaparició de l'entitat, que va donar pas a una etapa en què l'Institut Agrícola Català de Sant Isidre (IACSI) aconseguí una posició preeminent en l'organització del moviment de defensa dels interessos agraris.

Un precedent destacable: l'efímera Liga Agraria

La creació de la Liga Nacional de Productores (1894) comptava amb alguns precedents. Durant el Sexenni Democràtic, el reconeixement del dret d'associació (1869) va afavorir la creació d'associacions i grups de pressió. En aquest context, les lligues de contribuents van proliferar a diferents punts d'Espanya i van passar a un primer pla de la vida política i social del país.⁴ La Restauració de la monarquia borbònica (1875) va suposar el retorn d'un sistema polític que es fonamentava en el caciquisme i en la desmobilització;⁵ però en la dècada de

3. J. M. SERRANO SANZ, *El viraje proteccionista en la Restauración. La política comercial española, 1875-1895*, Madrid, Siglo XXI, 1987; J. PAN-MONTOJO, *La bodega del mundo. La vid y el vino en España (1800-1936)*, Madrid, Alianza Universidad, 1994, 243 i següents.

4. VALLEJO POUSADA, *Reforma tributaria y fiscalidad...*, 286 i següents; J. A. PIQUERAS ARENAS, *La revolución democrática (1868-1874). Cuestión social, colonialismo y grupos de presión*, Madrid, Ministeri de Treball i Seguretat Social, 1992, 519 i següents; M. IZARD, *Manufactureros, industriales y revolucionarios*, Barcelona, Crítica, 1979, 245 i següents.

5. J. VARELA ORTEGA, *Los amigos políticos. Partidos, elecciones y caciquismo en la Restauración (1875-1900)*, Madrid, Alianza Editorial, 1977.

1880 la crisi agrària va donar lloc a noves iniciatives remarcables, com ara la Liga Agraria, una entitat a mig camí entre un grup de pressió i un partit polític.⁶

La primera assemblea de la Liga Agraria va tenir lloc a Madrid entre el 6 i el 12 de desembre de 1887, sota la presidència del banquer i propietari Adolfo Bayo. En els mesos següents la Liga va organitzar mítings i manifestacions per tota la geografia espanyola, tot encapçalant durant un temps les protestes per la crítica situació de l'agricultura. La seva implantació es concentrà principalment a Castella, però també va crear sucursals a altres regions espanyoles. A Catalunya aviat es van manifestar adhesions a la nova entitat. A Sabadell, el novembre de 1887 ja va celebrar-se una reunió dels principals propietaris agrícoles de la comarca per adherir-se a la Liga i intervenir decididament en la lluita contra els alcohols artificials.⁷

Un dels actes de major ressò de la Liga Agraria a Catalunya va tenir lloc el 2 de setembre de 1888 a les Borges Blanques, que congregà unes quatre mil persones procedents de diferents indrets de Catalunya. Hi van assistir el president i vicepresident de la Liga, així com una nombrosa delegació de l'IACSI, encapçalada pel seu vicepresident Rius i Badia. També hi van intervenir el marquès d'Olivart, president de la secció provincial de la Liga Agraria, Magí Sandiumenge, Ramon M. Catà de la Torre, el marquès d'Aguilar, diputat a Corts pel districte d'Olot i el senador Josep Maluquer de Tirrell, entre altres.

En l'acte es posaren de manifest les coincidències entre ambdues organitzacions en la demanda de proteccionisme aranzelari per afrontar la crisi i, davant la falta de resposta del Govern espanyol a les seves reivindicacions, l'IACSI donà suport a les candidatures electorals de la Liga Agraria.⁸ L'any 1887 l'IACSI havia iniciat una campanya per exigir del Govern la protecció dels interessos agraris, que portà els seus dirigents a celebrar multitudinàries «reunions d'agricultors» a les diferents comarques catalanes per demanar el suport a les seves peticions. Aquestes es concretaven en la denúncia dels tractats de comerç i la reforma dels aranzels de duanes en una orientació més proteccionista, la rebaixa de la contribució territorial i de les tarifes de transports, l'organització del crèdit agrícola i d'institucions d'ensenyança agrícola i la construcció de canals de rec, entre altres demandes. En aquella «peregrinació» per Catalunya els dirigents de l'IACSI van recollir unes 22.000 signatures en suport de l'exposició que presentaren al president del Consell de Ministres el març de 1888. Davant

6. M. CABRERA i F. DEL REY REGUILLO, *El poder de los empresarios. Política y economía en la España contemporánea (1875-2000)*, Madrid, Taurus, 2002, 113 i següents.

7. *Revista de Sabadell*, 27 de novembre de 1887.

8. Magí Sandiumenge, en nom de l'IACSI, va fer notar «que las mismas clases agricultoras de Castilla que en época no lejana acusaban de egoistas á los catalanes por sus ideas proteccionistas, reconociendo su error, se asocian hoy para pedir á su vez la protección y brindan á las de Cataluña con su alianza para la consecución del fin común» i Adolfo Bayo, per la seva banda, va recordar la història de l'IACSI i va dir que «hoy contribuye á la realización de los ideales de la Liga». R. i T., «El Instituto Agrícola en las Borjas de Urgel», *Revista del IACSI*, 15 de setembre de 1888.

de la falta de resposta del Govern, els dirigents de l'IACSI havien arribat a la conclusió que «*se debía hacer algo práctico [...], y ya desde las próximas elecciones, no debía darse ni un solo voto á cualquier candidato que no fuese amigo de la Liga Agraria*».⁹ Immediatament després del míting de les Borges Blanques, la Junta provincial de la Liga Agraria acordà donar suport al candidat oficial que es presentava en les eleccions pel districte de Balaguer, el qual s'havia ofert a cooperar amb la Liga, i començà a organitzar els comitès locals per preparar la comtesa electoral.

L'any següent l'IACSI va renovar el compromís amb la Liga Agraria i va estar representat en la seva segona assemblea general pels membres de la comissió permanent a Madrid. El secretari general de l'IACSI recordava el míting de les Borges Blanques per afirmar que «*allí nos dimos la mano con promesa de marchar unidos por la misma senda [...]. Y la promesa se ha cumplido y el pacto habrá de prevalecer*».¹⁰

La Liga Agraria havia nascut com una opció regeneracionista, amb l'objectiu d'influir en la política agrària del Govern; però aquesta voluntat d'intervenció, que es traduí en la demanda de suport de les candidatures electorals dels seus membres, l'acabaria abocant a una crisi definitiva. L'any 1889 una facció del partit Liberal va fer-se amb el control de la Liga. L'any següent, la seva junta directiva va reformar el reglament de manera que s'evitava la celebració d'assemblees com les que s'havien convocat a Madrid els dos primers anys i es donava veu i vot a la junta als diputats i senadors que li prestessin adhesió. Com a conseqüència d'això, Adolfo Bayo i Josep Maluquer, president i vicepresident de la Liga, van dimitir dels seus càrrecs, i aleshores l'IACSI va marcar distàncies i va contraposar-hi la seva pròpia trajectòria,

«puig que lo Institut en 40 anys no s'es contaminat jamay ab las impuresas de la política de partit [...] La Junta directiva de la Lliga Agraria deixá éauer de llurs mans la bandera en que hi habían escritas las paraulas "enrera la política de partit" y lo Institut pot presentarla á la pagesia catalana ab més fe y decisió que may [...] La bandera es avuy tota nostra»¹¹

La difícil vertebració de la Liga Nacional de Productores

A diferència de la Liga Agraria, la Liga Nacional de Productores va sorgir de l'impuls de la perifèria, promoguda principalment pels industrials bascos i catalans, i, com veurem, s'organitzà de forma descentralitzada. Tot i així, a Catalunya des d'un primer moment va despertar els mateixos recels:

9. R. i T., «El Instituto Agrícola en las Borjas de Urgel», *Revista del IACSI*, 15 de setembre de 1888.

10. IACSI, Memoria de 1888.

11. R. M. CATA DE LA TORRE, «La bandera es nostra», *La Pagesia*, 15 de juliol de 1890.

«Lo pensament d'unir en una acció comú á todas las entitats de las diferentes regions industrials ó productoras en general, que tan sovint se veuhen en lo cas d'oposar una resistencia á la mida de sas forsas als plans económichs dels Governos de Madrid no es pas despreciable ni censurable; molt podria fer una verdadera Lliga nacional de productors, ben organizada y ben dirigida; pero'l recort de la trista campanya y deplorable acabament d'aquella célebre Lliga agraria y la protecció que á la nova Lliga están dispensant los conservadors canovins fan temer que una vegada més se llensará á perdre una bona idea, y que lo que tindria de servir pera protegir y salvar á la industria y al treball nacional, no tendrá més consecuencias que afavorir la tornada al Govern d'un partit funest, com tots los madrilenys, que no té ara manera d'aixecarse del descrédit en que ha caygut.»¹²

L'any 1893 els industrials catalans es mobilitzaren contra els tractats de comerç projectats amb Alemanya i Itàlia, que desvirtuaven la política proteccionista establerta amb l'aranzel aprovat el 1891. D'acord amb els industrials bascos i juntament amb els representants d'altres regions industrials i agrícoles espanyoles, van organitzar un gran míting de protesta contra la política comercial del Govern Sagasta. Previst inicialment a Barcelona, l'acte es va traslladar a Bilbao com a conseqüència de la declaració de l'estat de setge a Barcelona arran de la bomba del Liceu del 7 de novembre de 1893, on se celebrà el 9 de desembre de 1893. Significativament, al costat dels industrials va assistir-hi una representació dels propietaris agraris catalans encapçalada per Guillem de Boladeres, president de l'acabada de fundar Cambra Agrícola de Maldà,¹³ i Josep Zulueta, que en un dels discursos més eloqüents fou l'encarregat de «defender los intereses de la agricultura».¹⁴

12. *La Renaixensa*, 1 de febrer de 1894.

13. Fundada el 6 de gener de 1891 pel propietari i advocat Guillem de Boladeres i Romà (Maldà, 1853-Sitges, 1928), la Cambra Agrícola de Maldà va pretendre convertir-se en portaveu de la mobilització agrarista de la província de Lleida i fins i tot d'altres províncies: segons la relació de concorrents al míting de Bilbao, la Cambra de Maldà «se compone de más de 50.000 agricultores de las cuatro provincias catalanas, parte de las del reino de Aragón, de Valencia, Castilla y Andalucía, dando ocupación por término medio cada uno de ellos á 6 jornaleros, ó sean unos 300.000 braceros agrícolas». *Meeting-Proteta contra los tratados de comercio celebrado en Bilbao el día 9 de diciembre de 1893*, Bilbao, Imp. de la Casa de Misericordia, 1894, 133. Aquesta cambra agrícola va tenir una existència efímera i va desaparèixer pocs anys després sense pràcticament deixar rastre. Vegeu J. PLANAS i J. CAPDEVILA, «La Cambra Agrícola de Maldà (1891-1900): primeres aportacions», J. BARRULL, J. J. BUSQUETA i E. VICEDO (eds.), *Solidaritats pageses, sindicalisme i cooperativisme. Segones jornades sobre sistemes agraris, organització social i poder local als Països Catalans*, Lleida, Institut d'Estudis Ilerdencs, 1998, 451-474.

14. *Meeting-Proteta...*, 71. Varen intervenir en el míting: Federico Echevarría (president de la comissió organitzadora del míting), Joan Sallarès i Pla (president de la comissió catalana i del Gremi de Fabricants de Sabadell i delegat especial del Foment del Treball Nacional), l'industrial guipuscoà Francisco Goitia, l'industrial català Joan Puig i Saladrigas, el representant dels industrials madrilenys Juan José Clot (membre de la junta directiva de la Cambra de Comerç), el representant de l'IACSI Josep Zulueta, el diputat a Corts pel districte de Durango marquès de Casa Torre i l'expresident de l'Ajuntament de Bilbao i de la Diputació provincial de Biscaia, Pablo de Alzola, que fou l'encarregat de resumir cadascuna de les intervencions.

«Os han dicho que los antiguos tratados de comercio y la escuela librecambista habían sacrificado los intereses de la industria en provecho de la agricultura, porque era una cosa que se tenía por inconcusa, que la agricultura constituía la única riqueza de España. Pues bien, señores; no porque lo diga yo, sino porque en este momento hablo autorizado por todos los agricultores catalanes, vengo á deciros que la agricultura catalana ha de oponerse con todas sus fuerzas á la aprobación de los tratados proyectados; ¡y cómo no se ha de oponer, si precisamente á los tratados fenecidos debe la ruina en que se encuentra actualmente!»¹⁵

Josep Zulueta, que després es convertiria en el president de la Lliga de Productors del Principat de Catalunya, assistia al míting en representació de l'IACSI, que des dels anys vuitanta tenia la defensa del proteccionisme com una prioritat absoluta de la seva actuació com a grup de pressió.¹⁶ Van enviar-hi adhesions les subdelegacions de l'IACSI a Tarragona, Figueres, Vilanova i la Geltrú, Rubí, Molins de Rei, la Bisbal, Sabadell i Terrassa; les cambres agrícoles del Penedès i de Tortosa; el Centre Agrícola i l'Associació de Propietaris del Penedès; el Centre Agrícola d'Igualada; el Centre Industrial i Agrícola d'Olot; l'Associació Agrícola, Comercial i Industrial de la Conca de Tremp; el Foment de Manresa; el Gremi d'Agricultors, el Cercle i el Foment Mercantil, Industrial i Agrícola de Sabadell; el Centre Català de Castelló d'Empúries i Girona, i vuit-cents productors de cànem de Balaguer, entre altres adhesions individuals i de comarques agrícoles de Catalunya.¹⁷

Aquest míting fou el primer acte d'un ampli moviment de defensa del proteccionisme que es vertebrà en la Liga Nacional de Productores, una organització sorgida directament del míting de Bilbao. En el seu discurs, l'industrial guipuscoà Francisco Goitia ja avançava que el míting tenia dos objectius: un de tipus pràctic, la protesta contra els tractats, i un altre que era *«el primero y más capital, el de formar la Asociación productora, formar la unión de todos los hombres productores, de todos los que contribuyen al bienestar y á la civilización»*.¹⁸ Una de les conclusions aprovades invitava a treballar per *«organizar en las diferentes regiones de España, que carecen de ellas, asociaciones de productores, al objeto de que cada una defienda la producción dentro de su esfera, y que todas juntas deleguen su representación*

15. *Meeting-Protesta...*, 72-73.

16. Més tard, un cop organitzada la Liga Nacional de Productores, el president de l'IACSI, el marquès de Monistrol i d'Aguilar, va ocupar-hi el càrrec de vicepresident.

17. Es comptaven en total 24 centres agrícoles adherits al míting. A més dels esmentats més amunt, s'hi adherí la Asociación Protectora de Intereses Agrícolas, Comerciales e Industriales de Aranjuez. Els assistents al míting foren 272, dels quals 117 eren fabricants o representants de corporacions i societats catalanes, 86 procedents de Biscaia i 69 de Guipúscoa, Astúries, Madrid i altres províncies. Entre concurrents i adherits sumaven 718, entre els quals hi havia 32 senadors i diputats a Corts, 46 corporacions administratives i associacions industrials, científiques, econòmiques i comercials, i les esmentades 24 associacions agrícoles. *Meeting-Protesta...*, 260-262.

18. *Meeting-Protesta...*, 41.

para la defensa de los intereses y principios comunes en un organismo central permanente.¹⁹ També s'acordà que una representació dels diferents sectors productius anés a Madrid per demanar el compliment dels acords presos a Bilbao; però, tal com explica Guillem Graell, del Foment del Treball Nacional (FTN), no s'aconseguí una reacció satisfactòria del Govern espanyol i

no quedó otro recurso que organizarse en Sociedad nacional de resistencia para impedir á todo trance la aprobación del tratado [amb Alemanya] por las Cortes. A los pocos días se creaba la Liga Nacional de Productores, nombrándome su Secretario.²⁰

La Liga Nacional de Productores (des d'ara: LNP) es constituí a Madrid el 7 de febrer de 1894, sota l'impuls dels industrials biscaïns, que una setmana abans (el 28 de gener) havien constituït la Liga Vizcaína de Productores,²¹ i dels fabricants catalans agrupats al FTN.²² També hi participaren els industrials guipuscoans i asturians, així com alguns representants andalusos i de Madrid, però aquests amb un pes lògicament molt menor. Tot i que el FTN era l'associació patronal més important d'Espanya i estava cridat a encapçalar la nova organització, el lideratge i la iniciativa sempre van ser dels industrials de Biscaia. Tal com explica E. Lasa, els dirigents del FTN mai no van sentir-se còmodes dintre de la LNP, mentre que, en canvi, la Liga Vizcaína de Productores *había nacido con y para la LNP*.²³

L'assemblea constitutiva ja es va haver de postposar a causa de les divergències sorgides en el si de l'FTN, perquè un sector recelava que la LNP limités la seva autonomia de decisió i, sobretot, que qüestionés el seu lideratge dintre del moviment patronal. Davant l'actitud obstruccionista de l'FTN, una part dels seus membres (Ferran Alsina, Claudi Arañó, Dídac Tomàs Salvany, Josep Ribas) van donar-se de baixa de l'FTN i el maig de 1894 van fundar una entitat totalment independent, la Lliga de Productors del Principat de Catalunya (LPPC), amb l'objectiu de convertir-se en la representació genuïna de la LNP a Catalunya. Aquesta pretensió va fer reaccionar els dirigents de l'FTN, que van decidir-se a ocupar la presidència de la LNP per evitar que fos designat un membre de la LPPC.

19. *Meeting-Protesta...*, 128.

20. G. GRAELL, *Historia del Fomento del Trabajo Nacional*, Barcelona, Imprenta de la Viuda de Luis Tasso, 1911, 366.

21. I. ARANA PÉREZ, *La Liga Vizcaína de Productores y la política económica de la Restauración: relaciones entre el empresariado y el poder político*, Bilbao, Caja de Ahorros Vizcaína, 1988.

22. Vegeu, GRAELL, *Historia del Fomento...*; i també M. SELLÉS, *El Foment del Treball Nacional 1914-1923*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2000.

23. «La intensa actividad y la continua presencia de los "ligueros" vizcaínos en la delegación central [de la LNP] contrastan con las patentes muestras de desvío hacia la misma por parte del Fomento. Nunca en verdad se encontró el organismo barcelonés a su gusto dentro de la Liga Nacional. Al contrario que la Liga Vizcaína que había nacido con y para la LNP». E. LASA AYESTARÁN, «La Liga Nacional de Productores (1894-1899). Convergencias y divergencias entre la burguesía catalana y vizcaína», *Historia* 16 28, 1978, 52-65. La citació és de la pàgina 52.

La lluita entre ambdues associacions catalanes per liderar el moviment patronal va obligar a intercedir als industrials bascos, que fins i tot van enviar una delegació de la LNP a Barcelona, ja que l'FTN havia amenaçat en «*declararse desligado de todo vinculo con la Nacional si la del Principado continuaba funcionando en ella y la del Principado aspiraba a desbancar al Fomento*».²⁴ Tot i que en un primer moment s'arribà a l'acord que la presidència de la LNP seria designada des de l'FTN, es produïren nous incidents que van acabar per provocar la ruptura de relacions entre la LNP i la LPPC el març de 1895.

El desencadenant fou un telegrama del president de la LPPC, Josep Zulueta, en què acusava els dirigents de l'FTN de negligència a l'hora de defensar els interessos de Catalunya. Segons deia, havien deixat d'assistir a la constitució d'una comissió informativa dels aranzels antillans, en un moment en què la seva presència era vital: «*Industria catalana ha brillado por su ausencia en momentos decisivos en cuestión aranceles Cuba*».²⁵ La resposta de l'FTN fou l'exigència al president de la LNP, Francisco Goitia, d'expulsar immediatament la LPPC. Aquest només s'avingué a enviar un telegrama desautoritzant l'acció de Zulueta; però l'incident va motivar el trencament de relacions entre ambdues entitats i la decisió que, a partir de llavors, l'únic representant de la LNP a Catalunya seria l'FTN.

La LPPC ja no va assistir a l'assemblea general ordinària que la LNP va celebrar a Bilbao el 10 de novembre de 1895 i tampoc se li van comunicar els acords presos, tot i la seva transcendència. Aquesta assemblea havia estat convocada pel president de l'FTN, Ramon Romani, per reformar el reglament i ampliar l'autonomia de les associacions adherides. El seu objectiu fonamental era assegurar l'autonomia de l'FTN enfront de les pretensions de centralitzar les decisions a Madrid, tal com li manifestava sense embuts en una carta a l'industrial basc Fernando Molina:

*«Los de Madrid todo lo quieren centralizar, entendiéndose con grandes y pequeños. [...] Hasta ahora los diputados y senadores catalanes han consultado siempre al Fomento y en él se han inspirado. Absorbido el Fomento por la Liga, cesaría su influencia. [...] La centralización en Madrid es la absorción primero y la muerte después de los organismos productores de provincias que tanto convendría alentar.»*²⁶

El resultat d'aquesta assemblea de Bilbao fou l'aprovació d'unes noves bases que van suposar pràcticament la desaparició de l'entitat: els càrrecs (ja no existia

24. Carta de Pablo de Alzola a Fernando Molina del 26 de maig de 1894 citada a I. ARANA PÉREZ, «El movimiento patronal catalán y la Liga Nacional de Productores (1894-1899): convergencias y divergencias entre las burguesías catalanas», *Actes del Congrés Internacional d'Història «Catalunya i la Restauració (1875-1923)»*, Manresa, Centre d'Estudis del Bages, 1992, 153.

25. Liga de Productores del Principado de Cataluña, *Memoria reglamentaria presentada por la Junta Directiva á la Asamblea general ordinaria celebrada el día 19 de Enero de 1896*, Barcelona, Tipografía de M. Rovira, 1896, 23.

26. Citat a LASA, «La Liga Nacional...», 54.

una junta directiva, sinó tan sols un president i tres vicepresidents) van deixar de reunir-se, no es van celebrar més assemblees de delegats i tampoc no es van portar a terme iniciatives conjuntes, de manera que fins el gener de 1899, en què es va dissoldre definitivament, la LNP va portar una existència merament nominal. A més, des d'aleshores les entitats agràries van deixar de participar-hi, entre elles la LPPC, cada vegada més identificada amb els interessos agraris, que, en canvi, va mantenir relacions amb la Liga Vizcaína de Productores i altres associacions econòmiques de fora del Principat.

Un any abans, a l'assemblea que la LNP va celebrar a Madrid, havien assistit, a més de l'FTN, les següents entitats catalanes: LPPC, IACSI, Institut Industrial de Terrassa, Gremi de Fabricants de Sabadell i Cambra Agrícola de Maldà, i els tres representants de la LPPC també actuaven com a representants de les següents entitats: Junta de Defensa dels Interessos Econòmics de Lleida, Sindicat de Productors d'Igualada, Sindicat de Contribuents Agrícoles de Terrassa, Associació de Propietaris Rurals del Vallès, Junta de l'Associació de Municipis de Lleida, Foment de l'Agricultura de Badalona, i lligues de productors d'Olot, Molins de Rei, Manresa, Calella, Sant Sadurní d'Anoia i Vilanova i la Geltrú.²⁷ A l'assemblea del novembre de 1895, només van assistir-hi representants del Gremi de Fabricants de Sabadell i de l'Institut Industrial de Terrassa, a més de l'FTN. El diagnòstic que en feia la LPPC era que els acords presos en aquesta assemblea *«equivalen a la disolució de la Liga»*:

«No somos nosotros los que hemos de decir que por falta de una dirección enérgica, previsorá; que por sobra de compromisos políticos, la Liga Nacional ha sido un organismo prematuro, que no ha respondido á los fines para que fue creado. Son sus propios directores que convencidos de su ineficacia reducen al Presidente á mero encargado de poner en relación á las entidades que la forman, cuando una de ellas considera necesario el concurso de los demás; son sus propios directores los que no quieren que el Presidente sea el representante genuino de Cataluña y lo reducen á representante de tres sociedades que espresan solo un aspecto de las aspiraciones del país, el aspecto industrial.»²⁸

La confrontació dels interessos agraris i industrials era molt difícil d'evitar. Malgrat que en algunes qüestions s'arribà a compromisos i les organitzacions industrials van arribar a acceptar una demanda d'augment dels aranzels del blat, els interessos dels industrials eren clarament preponderants en el si de la LNP i, tal com reconeixia un dels seus dirigents, la seva voluntat era aprofitar l'agitació agrària per sumar forces *«siempre que la agricultura se comprometa a ayudar incondicionalmente a la industria»*.²⁹ Aquest fet també està a la base del desentendre entre l'FTN, que sempre s'ocupà primordialment dels interessos

27. ARANA, «El movimiento patronal catalán...», 153.

28. ARANA, «El movimiento patronal catalán...», 32.

29. Carta del president de la Liga de Productores Vizcaína a Francisco Goitia, 2 d'octubre de 1894, citada per ARANA, *La Liga Vizcaína de Productores...*, 242.

industrials, i la LPPC, que pretenia sumar les reivindicacions d'agricultors i industrials en un sol moviment, però que, com veurem, va acabar establint una relació privilegiada amb l'IACSI en la defensa dels interessos agraris.

La proposta d'un partit polític dels «productors»

Fora de Catalunya, la LNP va integrar la Liga Vizcaína de Productores, la Liga Asturiana, la Liga de la Industria Guipuzcoana, la Liga de Productores y Contribuyentes de Málaga i altres lligues d'existència més efímera de Sevilla, Navarra, Valladolid i Salamanca; en canvi, no van fructificar els intents d'estendre-la a Burgos, Santander, Logronyo, Àlaba, Calataiud, Palència, Lleó, Ciudad Real, Toledo i Àvila. Tanmateix, a partir de 1895, només van continuar actives les lligues dels industrials bascos (de Biscaia, atès que la guipuscoana es va dissoldre) i d'Astúries, mentre que les associacions agràries es desvincularen de la LNP per complet.³⁰

Conscients que els interessos agraris quedaven bandejats de l'acció reivindicativa de la LNP, les associacions de propietaris continuaren la seva lluita des d'altres plataformes, fins i tot plantejant la creació d'un partit polític de caire agrarista. En l'assemblea agrícola que va celebrar-se a Logronyo l'any 1895 es nomenà una ponència «*para concretar las aspiracions dels agricultors en un programa que serveixi de base al partit agrícola*»,³¹ i en l'Assemblea Nacional de Productors que es va celebrar a Saragossa l'any 1899, també es va produir una iniciativa en aquest sentit, que fou rebutjada per les cambres agrícoles.

Aquesta assemblea tenia lloc en plena mobilització regeneracionista, en el clima provocat pel «desastre» de 1898.³² A l'inici del mes de setembre d'aquest any, la Cambra de Comerç de Cartagena ja va convocar totes les corporacions econòmiques d'Espanya a una reunió urgent per tractar de la situació del país. A partir d'aquesta idea, cap a finals del mes de novembre tenia lloc a Saragossa una Assemblea Nacional de Cambres de Comerç, convocada pel president de la Cambra de Comerç de Saragossa, el fabricant Basilio Paraíso. S'hi reuniren prop d'un centenar de delegats, entre els quals hi havia representants de les cambres de comerç de Barcelona, Tarragona, Sabadell i Terrassa. El 30 de novembre es publicà un manifest de les cambres de comerç d'Espanya amb crítiques al Govern i a l'administració pública i amb la reivindicació de mesures polítiques i econòmiques. Uns mesos després, la protesta dels industrials i comerciants desembocà en vagues i el tancament de caixes, que a Barcelona culminaria amb la dimissió de l'alcalde, el doctor Robert, per negar-se a executar les ordres d'embargaments.

30. ARANA, *La Liga Vizcaína de Productores...*, 234 i següents.

31. *La Pàgesia*, primera quinzena de juny 1895.

32. Vegeu B. DE RIQUER, *Lliga Regionalista: la burgesia catalana i el nacionalisme (1898-1904)*, Barcelona, Edicions 62, 1977, 128 i següents.

Paral·lelament, el 12 de novembre de 1898 la Cámara Agrícola del Alto Aragón, presidida per Joaquín Costa, havia fet una crida a l'acció conjunta de tots els centres econòmics contra la política del Govern i el febrer de 1899 se celebrà també a Saragossa una Asamblea Nacional de Productors que tenia l'objectiu de «*convenir y adoptar un plan de medidas legislativas y de gobierno para la reconstitución de la nación española y organizar sus clases económicas é intelectuales para el logro de aquel plan*».³³ Joaquín Costa recollia l'herència de la LNP —que s'havia dissolt el mes de gener de 1899— i assignà el mateix nom a l'agrupació de cambres agrícoles nascuda en l'assemblea de Saragossa. Però el seu objectiu era reconduir el moviment cap a la creació d'un partit polític, tal com la Cámara Agrícola del Alto Aragón havia manifestat públicament:

«la Cámara Altoaragonesa [...] lanza al viento la idea de la creación de un partido nuevo, del partido nacional, del cual deben ser excluidos todos los personajes que han formado parte de las situaciones pasadas, que no han sabido hacer más que malbaratar la fortuna pública y llevarnos á una guerra para la cual no teníamos ni barcos, ni cañones, ni municiones, ni nada, después de tantos años de consumir millonadas para poseer una escuadra respetable y que no hemos visto por ninguna parte [...]. No está lejano el día en que se constituirán en Zaragoza, en asamblea patriótica, las Cámaras Agrícolas de España, con las representaciones de varias otras corporaciones cuyo número no bajará de un centenar. De la magna Asamblea debiera salir formado el robusto nuevo partido que lleve á la práctica el ensayo de nueva vida que propone la Cámara de Barbastro y sea fiel ejecutor de los acuerdos de las clases mercantiles é industriales.»³⁴

En la primera sessió de l'assemblea, els organitzadors van preveure que es tractés el tema de l'organització, «*con objeto de decidir si la Asamblea ha de limitarse á presentar y recomendar su programa á los Poderes, conforme al sistema adoptado antes por las Cámaras de Comercio, ó si, por el contrario, debe constituir con carácter de permanente un organismo de todas las fuerzas representadas en ella; y en esta segunda hipótesis, cuál debe ser su alcance y su naturaleza, ó, dicho de otro modo, si debe adoptar la forma de Liga ó la*

33. *Reglamento de la Asamblea de Productores*, Barbastro, 20 de gener de 1899.

34. «Manifiesto de la Cámara Agrícola del Alto Aragón», *Boletín de la Cámara Agrícola Provincial de Tarragona*, 15 de gener de 1899. Sobre la Cámara Agrícola del Alto Aragón i el projecte polític de Joaquín Costa, vegeu: A. ORTÍ BENLLOCH i C. GÓMEZ BENITO, «Regeneracionismo hidráulico y movilización política: el proyecto fundacional costiano de la Cámara Agrícola del Alto Aragón», i també, dels mateixos autors, «La Cámara agrícola: un proyecto para el desarrollo regional y la movilización política del Alto Aragón», *La fundación de la Cámara Agrícola del Alto Aragón en el proyecto de desarrollo agrario nacional de Joaquín Costa*, Osca, Fundación Joaquín Costa-Cámara Agrícola Provincial del Alto Aragón, 1992, 11-31 i 33-47. Vegeu també: J. MAURICE i C. SERRANO, *Joaquín Costa: Crisis de la Restauración y populismo (1875-1911)*, Madrid, Siglo XXI, 1977; i J. CIFUENTES, «El campo oscense en el discurso regeneracionista y republicano, 1898-1932», C. FRÍAS CORREDOR (ed.), *Tierra y campesinado. Huesca, siglos XI-XX*, Osca, Instituto de Estudios Altoaragoneses, Diputación de Huesca, 1996, 183-217.

de Partido. I en la sessió de conclusions, ja es contemplava la possibilitat de constituir el nou organisme i nomenar una junta central que funcionés provisionalment.³⁵

Davant d'aquestes pretensions, algunes cambres agrícoles fins i tot van refusar la invitació de concórrer a l'assemblea de Saragossa:³⁶ aquest fou el cas de la Cámara Agrícola de Albacete, la qual opinava que les cambres agrícoles «no deben convertirse en comités políticos, ni en sus asambleas discutirse cuestiones de índole constituyente» i que no creia en l'eficàcia de la formació «del partido nacional, como medio regenerador de la política al uso, ni estima que su acción sería tan pronta como los apremios del bienestar público demandan».³⁷

La Cambra Agrícola Balear també fou invitada a participar a l'assemblea de Saragossa i va creure convenient «permanecer á la expectativa y aguardar el resultado de las deliberaciones, tanto más cuanto el vasto y atrevido programa, remitido á las demás Cámaras, abarca no solo la Agricultura, Industria y Comercio, sino también la Hacienda pública, las Reformas sociales, el Parlamento, el Gobierno y la Política exterior». Segons la Cambra Balear, «tan ambicioso propósito condena á segura esterilidad el próximo Congreso de Zaragoza» i recomanava «menos congresos y exposiciones y más labor íntima».³⁸ I la Cambra Agrícola de Tortosa tampoc no va concórrer a l'assemblea de Saragossa i va qüestionar-ne la celebració: la seva proposta consistia a organitzar reunions parcials per comarques, regions o províncies, on es discutissin i s'aproveessin programes parcials, concrets i definits, i designar posteriorment un o dos representants de cada regió espanyola que intentessin harmonitzar els diferents programes regionals. També criticava «la equivocada tendencia de los congresistas á mezclar la política en las cuestiones puramente agrarias» i encara més «pretender seriamente la creación de un nuevo partido».³⁹

Altres sectors es van mostrar més comprensius amb els propòsits de Joaquín Costa. Des d'un catalanisme més possibilista, Manuel Raventós era de l'opinió

35. *Reglamento de la Asamblea de Productores...*

36. De Catalunya, constaven entre els assistents a l'Assemblea de Productors de Saragossa Josep M. Rius i Badia (Cambra Agrícola de Barcelona), el marquès d'Alfarràs (Cambra Agrícola de Lleida), Guillem de Boladeres (Cambra Agrícola de Maldà), Andreu Guerra (Cambra Agrícola de la Celler de Ter), Josep Fernández de Córdoba (Cambra Agrícola de Tarragona), Primitivo Ayuso (Cambra Agrícola de Tortosa), Joaquim Martorell (Centre Agrícola del Penedès) i Josep Urgell (Associació d'Agricultors d'Arboç del Penedès). G. SANZ, *Organización y movilizaciones de propietarios en Aragón. Redes de intervención política, gestión comercial-crediticia y reproducción social, 1880-1930*, tesi doctoral inèdita, Universidad de Zaragoza, 1999, 180-182. Tanmateix, hi ha constància que algunes de les entitats esmentades van declinar la invitació.

37. Citat al *Boletín de la Cámara Agrícola provincial de Tarragona*, 1 de març de 1899.

38. Cambra Agrícola Balear, «Memoria de 1898», *Revista de la Cámara Agrícola Balear* 1, 10 d'abril de 1899. Al president de la Cambra, Josep Monlau, li semblava més factible «el proyecto que el Instituto Agrícola Catalán de San Isidro ha circulado sobre una federación agrícola de las Sociedades españolas», que acabaria donant lloc a la Federació Agrícola Catalano-Balear.

39. Primitivo Ayuso, president de la Cambra Agrícola de Tortosa qualificava Joaquín Costa de «metafísico y autoritario, verdadero maese Pedro del tinglado zaragozano». *Boletín de la Cámara Agrícola de Tortosa*, 1 d'abril de 1899.

que els interessos de l'agricultura i la política estaven íntimament lligats, i que els objectius de l'assemblea potser eren massa ambiciosos, però no anaven desencaminats:

«Se ha tildado al Sr. Costa de aspirar á formar un partido político ó una liga, que dicen es un delirio y un próximo peligro, siendo así que la tal Asamblea sólo debería tratar de Agricultura. Esto es un sofisma. Los representantes de las Sociedades agrícolas allí reunidas han de tratar de lo que á los agricultores más afecte, y principalmente de los intereses generales de la agricultura española, y éstos están tan íntimamente ligados con las leyes y la política, que nos atrevemos á afirmar que aquéllas y ésta han sido hasta ahora la causa más influyente de la ruina de la agricultura patria.»⁴⁰

Tot i que les conclusions de l'assemblea foren desfavorables per a Joaquín Costa, Raventós en feia un balanç positiu perquè havia suposat una mobilització dels agricultors molt més àmplia que alguns intents que s'havien portat a terme uns anys abans. Ell mateix havia assistit el maig de 1896 a una assemblea general a Madrid convocada per l'Asociación de Agricultores de España i la Cámara Agrícola Matritense, on «los asambleístas no fuimos más de dos docenas»⁴¹ i havia quedat profundament decebut de la capacitat de mobilització agrària que hi havia a Espanya, sobretot tenint en compte el precedent de l'assemblea que havia organitzat l'IACSI l'any 1889, que havia omplert de gom a gom el Teatre Principal de Barcelona per fundar la Unió Agrícola de Catalunya.⁴²

Josep Zulueta, que també va tenir un protagonisme destacat en l'assemblea de Saragossa, va reunir a la seu de l'IACSI els representants de l'FTN, la Cambra de Comerç de Barcelona, l'Ateneu Barcelonès, la Cambra Agrícola de Reus i altres entitats, sota la presidència de Josep Rius i Badia (president de la Cambra Agrícola de Catalunya) i també en va fer una valoració positiva, d'acord amb el fet que s'hi manifestà una identitat d'aspiracions i un pacte d'acció comuna. Va proposar que es donés suport a la Liga de Costa sempre que es coincidís en les accions que portés a terme i que s'intentés influir en els diferents partits polítics, «que al fin y al cabo los partidos son los que gobiernan la nación».⁴³

Després de l'experiència polaviejista, la burgesia catalana va acabar desenganyant-se d'una política d'aliances amb els sectors reformistes espanyols per fer pressió davant del Govern. L'FTN no va participar en l'assemblea de

40. *Resumen de Agricultura*, març de 1899.

41. *Resumen de Agricultura*, abril de 1899. Manuel Raventós havia assistit a l'assemblea en representació de la Cambra Agrícola de Catalunya: «Sin aliento quedé al hallarme en un pequeño local, con cuarenta personas, al parecer agricultores [...]. Con impaciencia aguardé la tercera sesión para decir lo que pedía la Cámara de Cataluña, y abandonar pronto aquella Asamblea, en que si bien todos sus asistentes viven á expensas de la agricultura, no son agricultores, ni sienten, ni piensan como los agricultores de corazón. A veinte quedaron reducidos al dejarles, y once solamente fueron en la última sesión». *Resumen de Agricultura*, juliol 1896.

42. *Revista del IACSI*, 15 de maig de 1889.

43. *Revista del IACSI*, març de 1899.

Saragossa ni va atendre les demandes de col·laboració de Basilio Paraíso. En canvi, va promoure una via pròpia de reivindicació catalana, que es concretà en el concert econòmic: el 14 de novembre de 1898 es lliurava el manifest dels cinc presidents a la regent Maria Cristina;⁴⁴ un mes després la Diputació provincial s'adheria al missatge i en els mesos següents tenia lloc una intensa campanya catalanista per al concert, amb mítings a diferents ciutats catalanes en els quals també participaren alguns centres agrícoles.

Quan el gener de 1900 se celebrà a Valladolid la segona assemblea nacional, els recels i la incomprensió que despertava la reivindicació catalana del concert econòmic es van manifestar amb tota cruesa i les ponències dels representants catalans que defensaven la descentralització van ser xiulades i acusades de separatistes.⁴⁵ En aquesta assemblea s'acordà la dissolució de la Liga de Productores de Joaquín Costa en la Unión Nacional. Aquesta s'assimilava més a una força política; però també fou una organització efímera, que no va traspasar el llindar del nou segle, i que no va comptar amb el suport de la burgesia catalana. Tot i que va arribar a celebrar un míting a Barcelona l'abril de 1901, aleshores ja havia començat el seu procés de desintegració. L'industrial aragonès Basilio Paraíso i l'advocat castellà Santiago Alba, president i secretari de la Unión Nacional, aviat foren escollits diputats pel Partit Liberal, mentre que Joaquín Costa s'inclinà per la Unión Republicana de Nicolás Salmerón. El regeneracionisme reformista va ser incapaç de trencar el bipartidisme de la Restauració i va acabar per dissoldre's políticament; entre altres raons, perquè va topar amb la cristallització dels regionalismes perifèrics dintre del mateix projecte regeneracionista.

L'organització interna de la Lliga de Productors del Principat

A diferència de l'FTN (i també, com hem vist, de la LNP), la Lliga de Productors del Principat de Catalunya va tenir molt més presents els interessos agraris en les seves reivindicacions, de manera que els seus dirigents es mostraven *«persuadidos de habernos grangeado la estima del elemento rural de Cataluña, con tanta razón prevenido contra el egoísmo de ciertos industriales»*.⁴⁶

44. El manifest estava signat pels presidents de les principals corporacions ciutadanes de Catalunya: Joan Sallarès i Pla (FTN), marquès de Camps (IACSI), Bartomeu Robert (Societat Econòmica Barcelonense d'Amics del País), Sebastià Torres (Lliga de Defensa Industrial i Comercial) i Lluís Domènech i Montaner (Ateneu Barcelonès). Vegeu DE RIQUER, *Lliga Regionalista...*, 103 i següents.

45. DE RIQUER, *Lliga Regionalista...*, 177. Sobre aquesta qüestió, vegeu R. ROBLEDO, «L'actitud castellana enfront del catalanisme», *Recerques* 5, 1975, 217-273.

46. Es referien a l'actuació de la LPPC durant l'any 1895, en el qual l'agitació a les comarques rurals fou especialment intensa: «en el 95 se han demostrado francas é íntimas las relaciones entre agricultores é industriales. Estos últimos han agregado su voz á la de aquellos multiplicidad de veces; los agricultores han ayudado y cobrado confianza á los que creyeron, en funesto momento para ellos, sus más temibles adversarios; juntos, esta vez, hemos reclamado lo que no ha dejado de interesar nunca á todos por igual». Liga de Productores del Principado de Cataluña, *Memoria reglamentaria...*, 1896, 6 i 12.

És molt significatiu que, de la mateixa manera que la LPPC tenia una comissió de propaganda i una comissió aranzelària, també constituís una comissió específicament agrícola, que fou dirigida per Jaume Carner i va tenir com a secretari Josep Camp i Pradell.⁴⁷

Els dirigents de la LPPC també tenien una representativitat més àmplia: en la seva junta directiva hi trobem alguns dels membres més conspicus de la burgesia industrial catalana, com ara Ferran Alsina, Claudi Arañó, Francesc Rivièrre (precedents de l'FTN); però també elements vinculats a l'IACSI i als interessos agraris.⁴⁸ El president i màxim impulsor de la LPPC fou l'advocat i polític Josep Zulueta i Gomis (Barcelona, 1858-1925) que, com hem vist, en el míting de Bilbao del 9 de desembre de 1893 fou l'encarregat de defensar els interessos agraris.⁴⁹ Sembla que la seva vocació per l'agricultura va néixer com a conseqüència d'una malaltia de joventut que, per prescripció mèdica, el portà a allunyar-se de la ciutat i a aficionar-se a la vida rural.⁵⁰ L'any 1892 va heretar dels seus pares una finca pròxima a la Seu d'Urgell que havia quedat devastada per la fil·loxera i que va reconvertir en una explotació model de bestiar vaquí, tot aprofitant l'explotació intensiva dels prats d'herba que permetia l'alta pluviometria de la comarca.⁵¹ Fou el primer que va importar bestiar vaquí de la raça Schwitz procedent de Suïssa a la comarca, atès que el bestiar del país era de poca aptitud lletera, projectà la creació d'una indústria transformadora.

47. Inicialment foren vocals de la Comissió Agrícola de la LPPC Ròmul Bosch i Alsina, Ignasi Girona, Miquel de Gomis i els presidents de les lligues de productors comarcals adherides; però per al 1897 es nomenaren com a vocals Ignasi Girona, Ferran Puig i Mauri, Narcís Mauri i Vidal, Miquel de Gomis, Antoni M. de Romaní, Pere Negre i Jover i Josep Cendra. La Comissió Aranzelària, la més nombrosa, va estar presidida per Josep Serrat, amb Francesc Rivièrre com a secretari (per a 1896), i per Albert Rusiñol i Enric Masriera, respectivament (per a 1897). La Comissió de Propaganda va estar presidida per Jaume Guinjoan, amb Ignasi Ferrer com a secretari (per a 1896), i per Francesc Rivièrre i Andreu Basté, respectivament (per a 1897).

48. La primera junta directiva de la LPPC (1894) estava formada per Josep Zulueta (president), Ferran Alsina (vicepresident), Ramon M. Catà de la Torre (vicepresident), Josep Almasqué (vocal secretari 1r), Ignasi Ferrer (vocal secretari 2n), Claudi Arañó (tresorer), Jaume Pujol (comptador), Manuel Bertrand (vocal), Rossend Puig Marquès (vocal), Tomàs Recolons (vocal), Miquel Escuder (vocal), Francesc Rivièrre (vocal), Joaquim Alorda (vocal), Joaquim Tomasino (vocal), Joan Costa (vocal) i Josep Coroleu (secretari). Aquest últim va morir el 28 de març de 1895 i fou succeït per Jaume Cussó, que exercí aquest càrrec fins a la desaparició de l'entitat.

49. La seva activitat política es desenvolupà ja entrat el segle xx: milità en el partit d'Emilio Castelar, però més tard s'afilià al Partido Reformista creat el 1912 per Melquíades Álvarez i en fou el cap a Catalunya. Fou diputat a Corts per Vilafranca del Penedès vint anys seguits (1903-1923), primer com a independent amb el suport dels rabassaires, després en les files de Solidaritat Catalana, més tard per la Unió Federal Nacionalista Republicana i posteriorment pel reformisme. En les eleccions de 1903 va posar la qüestió agrícola com a estendard del seu programa i va tenir el suport tant dels propietaris com dels rabassaires, posant fi, d'aquesta manera, al domini del districte per part dels partits dinàstics. A. ROMEU, *Sant Sadurní entre el Sexenni i la Restauració (1867-1904)*, Sant Sadurní d'Anoia, Ajuntament de Sant Sadurní i IEP, 1996, 217.

50. F. RAHOLA, 'José Zulueta como escritor y pensador', *El Cultivador Moderno*, octubre de 1911.

51. El mateix Zulueta descriu aquesta experiència a 'En los altos valles del Segre', *El Cultivador Moderno*, novembre de 1920. Vegeu també J. CAMPS I ARBOIX, *Història de l'agricultura catalana*, Barcelona, Ed. Taber, 1969, 360. L'any 1910 la finca va obtenir un premi del Ministeri de Foment.

D'acord amb aquesta orientació, l'any 1915 fundaria la Cooperativa Lleterera del Cadí, la primera de la seva classe a Espanya i que amb el temps es convertiria en la primera central lletera de Catalunya.⁵² El 1892 també se li confià la direcció del Canal d'Urgell, que era el més important d'Espanya en aquella època, càrrec que va exercir fins el 1900. Va idear l'anomenat «tren Zulueta» per excavar a fons la terra conreable que la societat del Canal d'Urgell facilitava als regants, i també va establir un camp d'experimentació agrícola al costat de les seves oficines a Mollerussa. També va perfeccionar altres instruments agrícoles i va crear i presidir el Sindicat Nacional de Maquinària Agrícola per afavorir la difusió dels mitjans mecànics en l'agricultura.⁵³ Després de presidir la LPPC, va ocupar la càtedra d'economia rural de l'IACSI i formà part de la seva junta directiva (1899-1903); va ser un dels fundadors i vicepresident de la Cambra Agrícola de Lleida (1899), president de la Federació Agrícola Catalana (1900-1901) i també un dels fundadors de la Unió de Vinyaters de Catalunya (1911), entre molts altres càrrecs. No és estrany que, malgrat l'animadversió que sentien per ell els dirigents de l'FTN, el president de la LNP defensés la incorporació de Zulueta a una comissió per la seva competència en agricultura: «Yo les propuse esto porque en nuestra comisión no hay nadie que entienda de agricultura, la cual está abandonada y Zulueta es competente».⁵⁴

En la primera junta de la LPPC també hi havia altres membres de l'IACSI com el propietari i advocat Ramon M. Catà de la Torre, que ja participà en la mobilització de la Liga Agraria. Ocupà una vicepresidència i fou substituït en el càrrec per un altre dirigent de l'IACSI, Ignasi Girona.⁵⁵ Com veurem, les relacions de la LPPC amb l'IACSI, que era la principal associació agrària de Catalunya foren continuades, fins al punt que la LPPC va acabar establint la seva seu al local de l'IACSI.⁵⁶

La vinculació de la LPPC amb els interessos agraris té una altra manifestació en les associacions que s'hi adheriren. De la mateixa manera que la LNP constituïa la representació de les diferents associacions regionals de productors, la LPPC havia de promoure «la creación de Ligas comarcales, a fin de poder

52. E. SALA ROCA, «La importancia de la cooperación agraria», *Revista del IACSI*, gener de 1954.

53. Sindicato Nacional de Maquinaria Agrícola, *Documentos, estatutos y boletín de suscripción*, Barcelona, Tipografía «L'Avenç», 1907.

54. Carta de Goitia a Molina, 12 de març de 1895, citada per ARANA, *La Liga Vizcaína de Productores...*, 645. Cal remarcar que Goitia feia la proposta en plena crisi entre el FTN i la LPPC.

55. Ignasi Girona i Vilanova (Barcelona, 1857-1923) fou membre de la junta directiva de l'IACSI des de 1883 i n'ocupà la presidència des de 1902 a 1906 i, de nou, des de 1915 fins a 1923, havent estat reelegit tres vegades. Fou també president de la Federació Agrícola Catalano-Balear (1906-1907) i vicepresident de l'Asociación de Agricultores de España (1918-1923).

56. Segons manifestaven els seus dirigents, en el local de l'IACSI «gozamos de mayores comodidades, de completa independencia, hallamos entonces modo de acortar nuestro presupuesto de gastos, al propio tiempo que podemos sostener con facilidad relaciones íntimas con una de las principales y más antiguas asociaciones agrícolas de España, extremo que ha contribuido en gran manera durante el año [1896] á estrechar más y más los vínculos de concordia entre industriales y agricultores». Liga de Productores del Principado de Cataluña, *Memoria reglamentaria presentada por la Junta Directiva á la Asamblea general ordinaria celebrada el 17 de enero de 1897*, Barcelona, Tipografía «L'Avenç», 1897, 5.

*dar cohesión y unidad a los importantísimos elementos rurales y a sus derivados, que existen en Cataluña.*⁵⁷ Es volia que les lligues comarcals fossin associacions estables, amb una organització autònoma i independent, tot i que estarien «ab relació constant ab la del Principat y ab la Nacional, al objecte de mútuament ayudarse y protegerse en tot lo que'ls hi convinga».⁵⁸

Fins i tot s'edità un reglament per al règim d'aquestes lligues comarcals, que havia de servir de model per facilitar-ne la creació. Segons aquest reglament, les lligues comarcals «gozarán de plena autonomía en todo lo relativo á su organización y régimen interior. Estarán en constante relación con la Liga de Productores del Principado de Cataluña, la cual secundará todas sus gestiones y esfuerzos ayudándolas eficazmente para el logro de cuanto tienda a favorecer los intereses de su producción».⁵⁹ Les lligues comarcals enviaven dos delegats a l'assemblea general de la LPPC, que es convertia en una associació intermèdia entre les lligues comarcals i la LNP, a la qual podien contribuir amb fons econòmics directament, si bé «esta Liga [LPPC] agradecerá que se sirvan darle cuenta de estos envíos».⁶⁰

De totes maneres, la LPPC no pretenia formalitzar gaire la seva organització interna i les relacions amb les lligues comarcals. Si va decidir redactar un projecte de reglament per al règim de les lligues fou a petició d'algunes comarques que volien organitzar-les (amb el benentès que podien «abreviarlo y modificarlo como les plazca y convenga»);⁶¹ la prioritat era activar i estendre la mobilització el màxim possible.

Amb aquest objectiu s'organitzaren mítings a diferents localitats catalanes, sovint molt improvisats, com el que va celebrar-se a Olot l'abril de 1894, en què «posats d'acort los elements actius de la població, N'Esquena, los Vayreda, los Solers, En Plana, En Masllorens, y altres y altres, ab la Lliga nacional de productores» organitzaren un míting per protestar contra els tractats de comerç pendent d'aprovació a les Corts, que va omplir la plaça d'Alfons XII «de gom á gom d'olotins y de trevalladors de las poblacions industrials vehines; S. Joan les Fonts, Castellfullit, Montagut, Begudá, Argelaguer, Ridaura, etc. etc.».⁶²

Al mateix temps se celebraven actes semblants a Manresa, Molins de Rei, Sant Feliu de Guíxols, Balaguer, aquest amb una concurrència de més de tres mil persones, segons les cròniques.⁶³ Josep Zulueta va presidir quinze mítings consecutius en les principals poblacions de Catalunya. En alguns casos, aquests mítings van anar seguits de la creació de lligues comarcals; però en contra del que es buscava, aquestes no van proliferar. Fins el 1897, consten adherides

57. «Asamblea General de Agricultores», *Revista del LACSI*, 1895, 54.

58. *Lo Geronès*, 18 d'agost de 1894.

59. Liga de Productores, *Reglamento*, Barcelona, Imp. Rovira, 1894.

60. Liga de Productores, *Reglamento...*

61. J. ZULUETA (pres.) i J. COROLEU (secr.), *A los Productores Catalanes*, Barcelona, 23 de juliol de 1894; Liga de Productores, *Reglamento...*

62. *Lo Geronès*, 28 d'abril de 1894.

63. *Lo Geronès*, 7 de juliol de 1894.

les lligues de productors de Calella, Calaf, Igualada, Manresa, Molins de Rei, Olot, Sant Sadurní d'Anoia, Vilanova i la Geltrú, Vilafranca del Penedès, Sabadell i Terrassa.

També se'n van organitzar d'àmbit provincial a Girona i a Tarragona, amb un funcionament més independent. A Girona es constituí el juliol de 1894 i estava reservada als propietaris de finques rústiques, que s'havien d'inscriure en una de les seves tres seccions (1a: vitícola i olivarera; 2a: ramadera, conreus i arbrat; 3a: surera) segons el tipus d'explotació més característic de les finques.⁶⁴ Una de les seccions més importants era la surera, atès que els organitzadors de la Lliga havien promogut inicialment la creació d'una Junta de Productors de suro. El president de la comissió organitzadora, el propietari i advocat Marcial de la Trinchera i de Bolós, fins i tot havia adreçat un full volant als propietaris de suredes de la província de Barcelona «excitantlos á constituir una Junta ó Lliga per l'estil de la que s'ha creat en la nostra província, en la que s'indica l'idea de que lligues consemblants podrian formar los propietaris d'altres cultius igualment interessats en no pagar més de lo que'ls correspon»⁶⁵ i en l'edició del reglament de la Lliga Agrícola de Productors adjuntà un missatge dirigit «á los señores propietarios agrícolas de la provincia de Gerona y en especial á los poseedores de alcornocales». Acabada de crear, la Lliga de Girona va posar-se en relació amb l'IACSI en l'organització de la campanya de protesta, «hasta tal punto de declararse hija fiel y sumisa de nuestro Instituto».⁶⁶

La Lliga d'Agricultors de la província de Tarragona fou creada l'any 1895 per iniciativa de la Cambra Agrícola de Tarragona i l'Associació Agrícola de Reus. En fou nomenat president Ferran de Querol, el qual va dimitir del càrrec de president de la Cambra per assumir la nova comesa. En la creació d'aquesta Lliga també va participar la Cambra Agrícola del Vendrell, que havia estat fundada un any abans.

Alhora, la LPPC va comptar amb la col·laboració d'entitats locals, com ara el Centre Agrícola del Penedès, la Cambra Agrícola del Vendrell o l'Associació Agrícola de Reus, i va intentar implicar els ajuntaments i les diputacions provincials en el suport a les demandes. La Lliga de Productors de Vilafranca del Penedès, per exemple, s'adreçava a l'Ajuntament de la localitat per tal d'actuar coordinadament en les gestions en defensa de la producció agrícola i industrial: «Bastará que se lo comunique oficialmente para que esta Liga lo transmita á la Liga del Principado de Cataluña, que á su vez lo hará á la Liga Nacional. [...] En tal sentido, esta Liga espera verse secundada por todos los Ayuntamientos de la Comarca».⁶⁷

64. Articles 2, 3 i 4. *Reglamento de la Liga Agrícola de Productores de la provincia de Gerona*, Girona, Impremta de Pablo Puigblanquer, 1894.

65. *Lo Geronès*, 9 de juny de 1894.

66. IACSI, Memòria de 1894.

67. *El Labriego*, 14 d'abril de 1895.

Les campanyes de protesta contra la pressió fiscal

Els objectius de la LPPC no se circumscrivien a combatre els tractats de comerç que desprotegien la producció autòctona davant de la competència estrangera; també reivindicaven «la seguretat del mercat Ultramarí pera la indústria farinera, la rebaixa de las tarifas de transport, la exempció de tributs pera las industrias rurals, l'impost de consums en la carn sobre'l pes viu, la revisió de las cartillas evaluatorias, la seguretat d'una llar pera l'agricultor».⁶⁸ La darrera de les reivindicacions esmentades suposava una reforma de la legislació tributària de manera que les finques no fossin embargables per deutes de contribució, sinó tan sols les seves rendes.

A la darrerria del segle XIX, com a conseqüència de la crisi agrària, es produïren nombrosos embargaments i subhastes de finques com a conseqüència de l'impagament de la contribució: segons afirmava Pere Bosch i Labrús, l'any 1888 aquest fenomen ja afectava unes 600.000 finques.⁶⁹ Es fa difícil comptabilitzar realment el nombre de propietaris afectats; però s'ha pogut constatar que a Catalunya el procés d'embargaments de finques per deutes de contribució va assolir a finals del segle XIX unes proporcions considerables, especialment en algunes zones com ara el Camp de Tarragona, i que per tant va poder causar una forta alarma en el sector afectat.⁷⁰

Durant els anys noranta els propietaris van criticar reiteradament el sistema tributari que consideraven perjudicial per a la propietat rústica. Francesc Cambó considerava que aquestes protestes tenien fonament i que, en efecte, la propietat rústica s'havia gravat en excés. Segons ell, això s'havia produït en bona part per la falta d'organització dels propietaris, que no hi havien oposat prou resistència:

«No es sols degut á la facilitat en la recaudació que la contribució territorial sigui tant enormement excessiva, sino que hi ha contribuït moltíssim l'aislament en que han viscut els agricultors. Quan, per anar augmentant las necessitats de l'Hisenda, han hagut de creixer els Pressupostos d'ingressos, s'ha gravat ab preferencia la propietat rústica per la seguretat de no trobar cap resistencia seria que sols pot ferse ab l'associació [...]. Solzament per la falta d'esperit d'associació s'esplica el que la classe més numerosa, que més interessos representa, que per si sola tributa més que todas las otras juntas, no sols no

68. Circular de la LPPC signada per J. Zulueta (president) i J. Coroleu (secretari general) el 29 de setembre de 1894. *La Pagesia*, primera quinzena de novembre de 1894.

69. «Sobre la ruina de la industria en relación con la agricultura», discurs pronunciat per Pere Bosch i Labrús al Congreso Económico Nacional celebrat a Barcelona el 12 de desembre de 1888.

70. R. GARCÍA ORALLO, «Els embargaments de finques a Catalunya. Un aspecte de la crisi agrària de finals del s. XIX», *Estudis d'Història Agrària* 15, 2002, 189-210; i «La recaudación fiscal en el mundo rural de la Restauración: obstáculos y resistencias», *Revista de Historia Económica* XXI, 3, 2003, 501-523.

ha obtingut may del poder central disposicions que protegissin els seus interessos, sino que ni ha lograt siquiera que's complissin las escasas lleys que son favorables als agricultors. Lo que ha passat y està passant ab els terrenos assolats per la filoxera, tributant com si estessin en plena producció, es una prova irrefutable de que sols ab la forsa que dona l'associació poden evitarse iniquitats tan monstruosas».⁷¹

La rebaixa de la contribució de les vinyes fil·loxerades fou també un tema recurrent en les reunions que organitzava la LPPC. La llei aprovada el 18 de juny de 1885 (que substituïa la criticada llei de 1878) facilitava la importació de sarments resistent a la fil·loxera i establia l'exempció d'impostos per a les vinyes fil·loxerades i replantades amb ceps americans. Però les exempcions no es portaven a terme a causa de traves administratives i això va desencadenar una nova onada de protestes, atès que la caiguda de la producció per la fil·loxera no va anar acompanyada d'una rebaixa sensible de la contribució territorial.

L'any 1893 les protestes van pujar de to a conseqüència d'uns decrets (RD del 4 de febrer de 1893 i RD del 28 de febrer de 1893) que exigien als propietaris declarar la riquesa rústica que tinguessin amagada. Immediatament va tenir lloc una primera reunió a Granollers, promoguda per l'Associació de Propietaris Rurals del Vallès i que comptà amb representació de l'IACSI i del Centre Agrícola del Penedès, a la qual van succeir altres reunions a la seu de l'IACSI a Barcelona, amb la participació de les subdelegacions i altres associacions agràries de les comarques barcelonines. També es feren gestions prop de l'Ajuntament de Barcelona i la Diputació provincial perquè s'aturessin els propòsits del Govern, tot al·legant que, com a conseqüència de la fil·loxera, «els que res tingan amagat, se trovan encara gravats per un tipo de contribució major que'ls hi correspon».⁷²

A Terrassa la protesta va donar lloc a la creació d'un Sindicat de Contribuents Agrícoles amb l'objectiu d'ajudar als associats a tramitar els expedients de rebaixa de contribució dels terrenys afectats per la fil·loxera.⁷³ La comissió organitzadora estava formada per Antoni Ubach, Miquel Vila, Pere Parellada, Josep Altet i Josep Torras. Antoni Ubach, que va presidir el nou sindicat, era el president de la Subdelegació de l'IACSI a Terrassa i director, juntament amb Rafael Roig i Torres, de l'Estació Ampelogràfica fundada a Terrassa des de l'IACSI l'any 1884 per tal de fer front a la plaga de la fil·loxera. A redós d'aquesta col·lecció de més de 120 varietats de ceps americans i més de 150 d'Europeus, se celebraven conferències, concursos i actes diversos. L'any 1891, per exemple, l'IACSI organitzà a Terrassa una «Reunió d'Agricultors» amb una exposició de productes agrícoles, maquinària, adobs i un concurs especial de vins i olis, emplaçada al costat de l'Estació Ampelogràfica. L'advocat de Terrassa Miquel Vila havia

71. F. CAMBÓ, «Als Agricultors», *La Veu de Catalunya*, 4 de desembre de 1900 i 18 de desembre de 1900.

72. *La Pagesia*, 1 d'abril de 1893.

73. *La Pagesia*, primera quinzena de gener de 1894.

aconseguit obtenir la rebaixa en la contribució rústica per causa de la fil·loxera i va rebre l'encàrrec de la LPPC de redactar una instrucció precisa per tal que els propietaris de vinyes poguessin tramitar la rebaixa contributiva, amb l'objectiu que aquesta instrucció fos repartida a totes les lligues i associacions agrícoles en contacte amb la LPPC. El juliol de 1895, en un míting organitzat pel Sindicat de Contribuents de Terrassa i per la LPPC s'acordà la creació de la Lliga de Productors de Terrassa.

Naturalment, la mobilització dels propietaris per a l'exempció de les vinyes fil·loxerades fou important al Penedès. Tot i que la campanya va organitzar-se des del Centre Agrícola de Vilafranca (i a partir de 1891, també des de la Cambra Agrícola del Penedès), a la comarca també es constituí una Lliga de Productors que va intervenir-hi. El 2 de febrer de 1895 va tenir lloc a Vilafranca una reunió de contribuents, convocada pel Centre Agrícola del Penedès i per la Lliga de Productors de la comarca, per discutir sobre la tramitació dels expedients per a la rebaixa de la contribució de les vinyes fil·loxerades. La reunió va estar presidida per Lluís Álvarez, president del Centre Agrícola i de la Cambra Agrícola del Penedès, Josep Roig, president de la Lliga de Productors del Penedès, i Josep Zulueta, president de la LPPC, i van intervenir-hi els diputats provincials del districte Eduard Vidal i Valenciano i Marc Mir, els quals *recomendaron la unión de los productores al objeto de poder alcanzar satisfacción a sus justas quejas, aunando los esfuerzos de todos en una acción común*.⁷⁴ Quatre mesos més tard, el 16 de juny, l'Ajuntament, la Lliga de Productors de Vilafranca i la Cambra Agrícola del Penedès convocaven els propietaris i treballadors de la comarca a un gran míting al Teatre Tívoli vilafranquí per analitzar la situació de decaïment de l'agricultura i de l'economia comarcal:

«veyém morirse las nostras vinyas, tancarse los nostres cellers, emigrar els nostres treballadors y arruinarse'ls nostres propietaris [...]. Semblant estat no pot durar. Si esperém la salvació de la gent que no pensa sino en la política, no confiém pas salvarnos, nosaltres és qui debém treballar ab afany per la nostra salvació.»⁷⁵

En el míting de Vilafranca, que va estar presidit per Josep Roig, van intervenir-hi el diputat provincial Marc Mir, el propietari de Sant Sadurní Manuel Raventós, el vicepresident de la LPPC, Ferran Alsina, i, en representació del diputat provincial Ròmul Bosch, va parlar també Rafael Roig i Torres. El parlament de Manuel Raventós fou interromput amb un petit incident provocat per un grup de federals que es queixaven que no s'hagués invitat el diputat Lostau i que, com a protesta, van retirar-se de la reunió. Entre les conclusions de l'acte, figurava en primer lloc la condonació de tributs dels terrenys fil·loxerats

74. *El Labriego*, 15 de febrer de 1895.

75. *El Labriego*, 16 de juny de 1895.

i l'exempció de contribució, durant cinc anys, per a aquells terrenys replantats amb vinya americana. També s'aprovaren la rectificació de les cartilles avaluadores, la prohibició i persecució dels vins artificials, la lliure destil·lació dels vins pels colliters, la supressió de les patents per a la indústria alcohòlica, l'abolició de l'impost de consums sobre el vi, l'establiment del cabotatge absolut entre la península i les colònies de les Antilles, la igualtat contributiva en proporció a la renda, la impossibilitat d'embargament de les finques per deutes de contribució i l'autorització per al lliure conreu del tabac a la península.

L'any 1899, la Cambra Agrícola del Penedès s'adreçava al Ministeri de Finances per sol·licitar novament l'exempció de contribucions per als terrenys fil·loxerats. Mentrestant, a les comarques tarragonines es produïen aldarulls greus quan s'intentaven executar les amenaces d'embargament per falta de contribucions: el 3 d'agost de 1899, a l'Espluga de Francolí la multitud avalotada va causar la mort d'un dels agents executius i va haver d'intervenir la Guàrdia Civil i una secció d'infanteria que hi havia destacada a Montblanc. Foren empresonades disset persones i en les diligències judicials el fiscal va demanar quatre condemnes a mort, si bé finalment l'advocat defensor de la causa, el diputat liberal Joan Cañellas, va aconseguir l'alliberament dels acusats.⁷⁶ Uns anys abans, el 1893, s'havia produït un altre d'aquests motins populars a Montblanc: la protesta s'inicià el 30 d'agost com a conseqüència de la supressió del Jutjat de Primera Instància i va culminar amb els fets del 13 de setembre, que van acabar amb un balanç de tres morts i una vintena de ferits.⁷⁷

Aquests aldarulls s'inscriuen en la protesta contra les contribucions i especialment contra l'impost de consums, que es convertí en la causa principal dels motins populars que es produïren a l'Espanya del final del segle XIX.⁷⁸ Aquest impost gravava específicament el vi i, per tant, afectava greument el mercat vinícola que estava entrant en una situació de sobreproducció. L'estiu de 1893 els viticultors de les comarques del Camp de Tarragona, la Conca de Barberà i el Priorat es mobilitzaren per disminuir les càrregues que pesaven sobre la viticultura i aconseguir uns preus més remuneradors per al vi, perjudicats

76. J. IGLÉSIES, *La crisi agrària de 1879/1900: la fil·loxera a Catalunya*, Barcelona, Ed. 62, 1968, 227-228.

77. IGLÉSIES, *La crisi agrària...*, 261 i següents; A. MAYAYO, *La Conca de Barberà, 1890-1939: de la crisi agrària a la Guerra Civil*, Montblanc, Centre d'Estudis de la Conca de Barberà, 1994 (2a. ed.), 145-150.

78. D. CASTRO ALFÍN, «Agitación y orden en la Restauración. ¿Fin del ciclo revolucionario?», *Historia Social* 5, 1989. Entre 1875 i 1911, data de la desaparició d'aquest impost, aquest autor comptabilitza més de 130 d'aquests motins populars. Sobre l'impost de consums i el seu procés de supressió, vegeu M. A. MARTORELL LINARES, «La reforma pendiente. La hacienda municipal en la crisis de la Restauración: el fracaso de la Ley de Supresión del Impuesto de Consumos», *Hacienda Pública Española* 132, 1995, 143-152. Sobre els motins dels consums, vegeu també: D. CASTRO ALFÍN, «Protesta popular y orden público: los motines de consumos», J. L. GARCÍA DELGADO (ed.), *España entre dos siglos (1875-1931). Continuidad y cambio*, Madrid, Siglo XXI, 1991, 109-123; M. L. ARRIERO, «Los motines de subsistencias en España, 1895-1905», *Estudios de Historia Social* 30, 1984, 193-250; R. VALLEJO POUSSADA, «Pervivencia de las formas tradicionales de protesta: los motines de 1892», *Historia Social* 8, 1990, 3-27; i també J. M. BENAUL, «Política i consums. La revolució de 1868 a Terrassa», *Recerques* 17, 1985, 73-103.

per la competència dels anomenats vins artificials, sobretot pels de fabricació estrangera, que durant els anys vuitanta havien augmentat molt considerablement el volum d'importacions.⁷⁹

A finals de l'any 1888 l'IACSI va dirigir una exposició a les Corts per reclamar una revisió urgent de la Llei de 26 de juny de 1888 sobre l'impost de consums que afectava l'alcohol, «*si no se quiere hundir por completo la Agricultura de estas provincias, atacada en la principal y más valiosa de sus producciones*».⁸⁰ L'any 1891, les cambres agrícoles, acabades de crear, també van reclamar mesures al Govern per tal d'eixamplar el mercat interior de vins, a més d'afavorir les exportacions mitjançant la negociació de tractats favorables, atès que el gener de 1891 França havia anunciat la ruptura del tractat de comerç amb Espanya vigent des de 1882, fet que comprometia greument les exportacions de vi (en un 80% destinades a França) i tot l'equilibri comercial espanyol.⁸¹ A partir de 1892, els alcohols industrials foren gravats amb un aranzel elevat (160 ptes./hl), però la competència en el mercat interior vinícola continuà amb l'alcohol produït en el país a partir de la destil·lació dels cereals (per exemple blat de moro d'origen argentí) i de les melasses.⁸² Segons els dirigents de l'IACSI, els aranzels que entraren en vigor l'any 1892 estaven en harmonia amb el que havien demanat al Govern espanyol a la darrerria de l'any 1890; però quedava encara desatesa la fabricació d'esperits: «*enteném donchs qu'es necessari deturar la industria de la destilación que utiliza las producciones estrangeras y sobre tot aquellas que avuy no pagan cap dret*».⁸³

En aquesta campanya l'IACSI també va comptar amb la concurrència de la LPPC. En les assemblees de la LPPC, es reclamava la imposició de forts aranzels per a la importació d'alcohols industrials, la llibertat absoluta de destil·lació per als viticultors, la franquícia en l'exportació de vins i derivats a les colònies d'Ultramar i la supressió de l'impost de consums sobre el vi. També es pretenia la prohibició absoluta de la fabricació de vins artificials i la intervenció de les associacions agràries (el RD del 14 de novembre de 1890 donava competències a les cambres agrícoles)⁸⁴ en la persecució de les falsificacions.

79. Sobre el problema dels alcohols i la mobilització social durant la crisi de la fi del segle, vegeu T. CARNERO, *Expansión vinícola y atraso agrario, 1870-1900*, Madrid, Ministerio de Agricultura, 1980, 183-215; J. PUJOL, «Les crisis de malvenda del sector vitivinícola català entre el 1892 i el 1935», *Recerques* 15, 1984, especialment 75-78; J. PAN-MONTOJO, *La bodega del mundo...*, 212-229 i 280-290; i J. PAN-MONTOJO i N. PUIG RAPOSO, «Los grupos de interés y la regulación pública del mercado de alcoholes en España (1887-1936)», *Revista de Historia Económica* 2, XIII, 1995, 251-280.

80. *Revista del IACSI*, 1 de gener de 1889.

81. SERRANO SANZ, *El viraje proteccionista...*, 165 i següents.

82. PUJOL, «Les crisis de malvenda...», 75-76.

83. R. M. CATÀ DE LA TORRE, «Los esperits de industria y la verdadera protecció», *La Pagesia*, 25 de febrer de 1892.

84. L'article 5è del Reial Decret de 14 de novembre de 1890 donava la facultat a les cambres agrícoles per «*ejercitar ante los tribunales las acciones criminales que procedan contra los que falsifiquen ó adulteren los productos de la agricultura y sus industrias, ó de cualquier manera ilegal influyan en el mercado de estos productos*».

A començament del segle xx la qüestió dels alcohols continuava sense solució: tot i que l'any 1904 es promulgà la Llei Osma amb l'objectiu bàsic de protegir la viticultura, ni aquesta ni altres mesures legislatives en anys successius no van aconseguir eradicar l'ús dels alcohols industrials en la fabricació de vi. La Unió de Vinyaters de Catalunya fou creada l'any 1911 amb l'objectiu fonamental de lluitar contra el frau en els vins.

Respecte a l'exempció de les vinyes fil·loxerades, l'any 1902 una disposició oficial (RO del 24 de març de 1902) va considerar finalment com a baixa tributària les contribucions condonades pels expedients que s'havien anat aprovant a partir de la promulgació de la llei de defensa contra la fil·loxera de 1885. Algunes associacions agràries s'afanyaren a facilitar als seus membres els impresos per tal d'ajudar a tramitar els expedients i hi ha notícies de l'aplicació d'aquestes exempcions, tot i que no s'ha comptabilitzat la reducció fiscal que van suposar.

L'any següent l'IACSI es congratulà que, finalment, el Govern espanyol hagués fet una declaració categòrica d'exempció de contribució durant deu anys per a les vinyes atacades per la fil·loxera i replantades amb ceps americans. De totes maneres, l'aplicació d'aquelles disposicions no va acabar de satisfer les peticions dels viticultors, perquè aquell mateix any Josep Zulueta publicava un article dirigit a la Unió Agrària, *«proponiendo que las rebajas contributivas fuesen concebidas con un espíritu más liberal y en forma que llegaran a cumplir los objetivos que se propuso el legislador al dictar aquella básica disposición»*.⁸⁵ D'altra banda, l'Estat no indemnitzà pel que s'havia estat pagant indegudament durant aquests disset anys i aleshores molts propietaris ja havien replantat la vinya amb ceps americans.

Els intents de coordinar la mobilització agrarista

La mobilització social que va promoure la LPPC des de la seva creació s'identificava plenament amb els interessos i l'estratègia de l'IACSI, que l'any 1894 també havia iniciat una campanya «per conjurar la crisi agrícola» per a la qual demanà la cooperació dels senadors i diputats a Corts de Catalunya.⁸⁶ Inicialment, la campanya de l'IACSI no va tenir el ressò que esperava entre els propietaris i, en aquesta situació, va veure la possibilitat d'unir esforços amb l'acabada de crear LPPC. La pugna d'aquesta amb l'FTN per liderar el moviment patronal a Catalunya, predisposava la LPPC a buscar aliats i, d'altra banda, la confluència d'ambdues entitats no era difícil si tenim en compte que el màxim dirigent de la LPPC, Josep Zulueta, era membre de l'IACSI des de

85. P. J. GIRONA, «La invasión filoxérica en España», *Memorias de la Real Academia de Ciencia y Artes de Barcelona*, vol. XXVI, 8, 1942, 98.

86. Van respondre a la sol·licitud de l'IACSI Manuel Girona, el marquès de Mont-roig, Joan Cañellas, Joan Maluquer i Viladot i Albert Rusiñol. IACSI, Memòria de 1895.

1892. El 1894 Zulueta publicà un article a la *Revista del IACSI* on exposava el cúmul de greuges que acumulava l'agricultura catalana i demanava el concurs de tots els agricultors a la campanya que preparava l'IACSI:

*«sepan que el Instituto Agrícola Catalán de San Isidro toma para sí, aportando á la empresa los recursos de su organización y los vestigios de su historia, el empeño de formular la exposición de agravios de la agricultura catalana. ¿Quién negará ó escatimará su concurso? Las circunstancias son para exclamar "ahora ó nunca"».*⁸⁷

Amb motiu de la publicació dels reials decrets del 20 de novembre de 1894 del ministre Germán Gamazo sobre l'ocultació de riquesa rústica, l'IACSI va promoure una assemblea general de propietaris i la LPPC *«se ha puesto sin reservas al lado del Instituto y aceptado sus líneas generales el plan de campaña por éste concebido»*. Ambdues entitats van convocar conjuntament a les corporacions econòmiques i *«á los agricultores de más nota de cada comarca»* a una reunió a la seu de l'IACSI per tal d'analitzar la crítica situació de l'agricultura catalana i *«acordar lo que más convenga á nuestros desmedrados intereses»*.⁸⁸ Es tractava d'organitzar un pla d'actuació que servís per mobilitzar el conjunt de la societat rural i pressionar el Govern en la direcció dels seus interessos, amb el benentès que

«nuestros políticos —que al fin y al cabo son los que han de realizar nuestras aspiraciones desde la oposición y desde el Gobierno— dejarán de atendernos si no nos ven resueltos, fuertes y unidos».⁸⁹

L'Assemblea General d'Agricultors es va celebrar el 14 de febrer de 1895. Hi foren representades la major part de les entitats invitades, amb alcaldes de diverses poblacions i un nombrós contingent de propietaris rurals de tot Catalunya. Van intervenir-hi, entre altres, Josep M. Rius i Badia (vicepresident de l'IACSI i alcalde de Barcelona), Marc Mir, Teodor Creus, Manuel Raventós, el marquès de Camps, Ignasi Girona, Antoni Ubach i Soler, Modest Lleó i Josep Zulueta (president de la LPPC), el qual va llegir les conclusions, que constituïen un primer programa conjunt. Aquestes es sintetitzaven en: 1. constituir associacions comarcals i reunir els majors contribuents de cada localitat per preparar la rectificació dels amillaraments i cartilles avaluadores; 2. demanar un augment dels aranzels, la reforma de l'impost de consums, facilitar la creació d'indústries rurals, la construcció de camins i les reformes en la tributació. L'Assemblea va rebre quaranta-vuit adhesions i va comptar amb representació de les quatre

87. J. ZULUETA, «Plan de campaña», *Revista del IACSI*, març de 1894.

88. Circular del 4 de febrer de 1895 signada per Josep M. Rius i Badia (vicepresident de l'IACSI) i Josep Zulueta (president de la LPPC), reproduïda a *Revista del IACSI*, 1895, 25-26.

89. *Revista del IACSI*, 1895, 25-26.

províncies catalanes. En la seva intervenció, el vicepresident de l'IACSI, Josep M. Rius i Badia, «calificó de santa alianza la del Instituto con la Liga de productores».⁹⁰

Uns mesos després la LPPC va distribuir un qüestionari formulat seguint les conclusions dels mítings celebrats i atenent les indicacions de les associacions més importants. Per discutir aquest qüestionari, la LPPC va aconseguir reunir a Barcelona els delegats de cinquanta-tres associacions de les quatre províncies catalanes, amb l'objectiu de «posarnos d'acort en los punts concrets que han de ser objecte de nostra campanya».⁹¹ Aquesta assemblea, la primera que s'organitzava d'associacions agrícoles i econòmiques, va celebrar-se el dies 21, 22 i 23 de novembre de 1895 a la seu de l'IACSI, atès que el local de la Lliga resultava insuficient pel nombre de representants que van respondre a la seva crida. Segons les paraules pronunciades en l'assemblea pel president de la LPPC, la resposta de la convocatòria fou un èxit:

«nos proponíamos invitar únicamente á aquellas Asociaciones con las cuales habíamos compartido nuestros trabajos en pasadas campañas; pero ante la imposibilidad de justificar la exclusión de otras recién nacidas y animadas de buenos propósitos, hemos invitado á todas aquéllas de que teníamos noticia. Con asombro hemos visto que se cuentan cerca de un centenar, lo que significa que hay en Cataluña otros tantos núcleos de actividad que pueden servir de base para una acción común cuando tengamos la fortuna de convenir en un programa único, concreto y definido. No abrigábamos la pretensión de que correspondieran todos á nuestro llamamiento: pero sí de que, asistiendo los más dispuestos á la lucha, tuviéramos ocasión de conocernos, de intimar y de ponernos de acuerdo. Esto lo hemos logrado.»⁹²

90. «Asamblea General de Agricultores», *Revista del IACSI*, 1895, 50.

91. *La Pagesia*, novembre de 1895. Les associacions adherides eren les següents: Cambra Agrícola de la Cellera, Sindicat de la Cambra Agrícola de Terrassa, Lliga de Productors de Sabadell, Centre Catalanista de Girona, Associació Agrícola de Reus, Centre Industrial de Manresa, Lliga de Girona, Centre Industrial del Vendrell, Junta de Defensa dels interessos econòmics de la província de Lleida, Societat Econòmica Gracienca d'Amics del País, Ateneu de Gràcia, Lliga de Productors del Principat de Catalunya, Centre Industrial de Catalunya, Institut Agrícola Català de Sant Isidre, Societat Agrícola de Treballadors de Puigpelat, Assemblea de Secretaris d'Ajuntament de Catalunya, Cambra Agrícola de Tortosa i sa comarca, Centre Català de Castelló d'Empúries, Gremi Agrícola municipal de Sabadell, Centre Català de Sabadell, Institut Industrial i Cambra de Comerç de Terrassa, Alcaldia Constitucional i Lliga de Productors d'Olot, Cambra Agrícola de Tarragona i delegacions d'aquesta cambra a Vilallonga, la Sènia i Vandellós, Lliga d'Agricultors de Tarragona (portant els delegats la representació de totes les societats agrícoles de la província), Associació de Fabricants de Manlleu, Col·legi de l'Art Major de la seda de Barcelona, Blanquers i Agricultors de Vic, Lliga de Productors de Vilanova i la Geltrú, Associació de Propietaris del Vallès, Cambra Agrícola i Centre Agrícola del Penedès, Lliga de Catalunya de Barcelona, Centre Catalanista d'Olot, Centre Català de Sant Pol de Mar, Centre Català de Barcelona, Cambra Agrícola del Vendrell, Agrupació d'Agricultors de Mataró, Societat Barcelonina Protectora dels Animals i de les Plantes, Societat Catalana d'Horticultura, Col·legi de Corredors intèrprets reals del port de Barcelona, Lliga d'Agricultors de Porrera i algunes altres adhesions i delegacions.

92. Extracte del *Diario de Comercio*, 26 de novembre de 1895, recollit com a apèndix a: Lliga de Productores del Principado de Cataluña, *Memoria reglamentaria...*, 1896. 40.

La LPPC intentava articular un programa precís «a fi de que s'imposi á la opinió, y concentrar, després, nostra acció ahunada pera lograr la realisació d'aquells punts del mateix programa que'ls apremis de la crisis imposin ó las circunstancias favoreixin».⁹³ La convocatòria de l'assemblea, signada per Josep Zulueta i Ignasi Ferrer (president i secretari, respectivament, de la LPPC) denotava el convenciment que calia coordinar millor la protesta perquè fos realment operativa:

«desde últims del any 93 la agitació dels productors no ha acabat, essent fructífera y d'afectes ràpits quand ha tingut objecte definit y acció perseverant, però estèril de tot en tot quand s'ha perdut en vago clamoreig y en manifestacions incoherents. [...] la corrent d'opinió existeix: sols falta encarrilarla pera que sia incontrastable. La unitat d'aspiracions del pays productor per demunt de las divisions polítiques es patent [...]. La necessitat d'una acció perseverant es notoria: sols falta organitzar-la pera que no's fassi fatigosa y poguem portarla a felís terme.»⁹⁴

Foren designats per a la mesa que havia de dirigir l'assemblea: Josep Zulueta (president); Ferran de Querol (per Tarragona), el marquès de Camps (per Girona), Magí Morera (per Lleida) i Modest Lleó (per Barcelona), com a vicepresidents, i Josep Casamada, Jaume Pons Esquena, Francesc X. Tobella i Andreu López, en les secretaries. Per estudiar els punts del qüestionari es nomenaren setze ponències de tres a sis persones cadascuna. Una comissió especial reuniria i condensaria tot el que s'exposés, faria públics els treballs i els repartiria a les associacions. Foren acceptades la major part de conclusions adoptades per la LPPC, i en algunes es proposaren esmenes o addicions per aclarir-ne el contingut, sense variar-ne l'essència.

D'aquesta manera, la mobilització dels propietaris es dotava d'un programa de referència, amb uns acords fonamentals que calia defensar a partir d'aleshores. Però per a la LPPC l'èxit d'aquella assemblea significava alguna cosa més. Celebrada pocs dies després de l'assemblea de la LNP a Bilbao, a la qual no havia assistit pels problemes amb l'FTN, l'èxit de la convocatòria de les associacions agràries i econòmiques de Catalunya era tota una demostració de força.⁹⁵

Epíleg

Tots aquests esforços no van acabar de traduir-se en millores clares en l'esfera organitzativa i la LPPC va perdre vitalitat i va acabar desapareixent només cinc anys després de la seva fundació. En la darrera memòria que publicà

93. *La Pagesia*, novembre de 1895.

94. *La Pagesia*, novembre de 1895.

95. ARANA, «El movimiento patronal catalán...», 149.

(corresponent a l'any 1897), els seus dirigents ja admetien que *«nuestra gestión en el exterior ha sido difícil y quizás os haya parecido en ocasiones escasamente vigorosa»* i acabaven defensant l'estratègia de sumar esforços amb altres organitzacions:

*«La Liga no es para tanto que pueda realizar lo que exigen de nosotros las circunstancias. Por esto ha solicitado siempre el concurso de sociedades similares y está dispuesta á sumarse con las que concuerden con sus miras, para que los productores de Cataluña salgan de la postración en que se encuentran.»*⁹⁶

L'any 1898, poc abans de deixar d'existir, va llençar una iniciativa amb l'objectiu de dinamitzar l'associacionisme agrari, que aleshores començava a organitzar-se entorn del cooperativisme. El 30 de març de 1898 la LPPC va enviar una circular estimulants la creació de cambres i societats agrícoles allà on encara no n'hi haguessin de creades i, per tal d'evitar els abusos dels intermediaris, proposava la centralització a Barcelona de totes les comandes de primeres matèries per a adobs, productes per al tractament de les vinyes, llavors, aliments per al bestiar, instruments agrícoles i altres *inputs* necessaris per a l'activitat agrària. La LPPC també tenia en estudi un projecte de crèdit industrial i agrícola inspirat en els organismes que funcionaven llavors a l'estranger.

Tot aprofitant l'avinentsa d'una Fira-Concurs Agrícola que s'havia d'inaugurar a Barcelona el 4 de maig de 1898, la LPPC va organitzar una operació de compra mancomunada d'*inputs* agrícoles, en la qual l'IACSI va col·laborar decididament. Les comandes s'havien d'enviar a la LPPC des de cada localitat o comarca, per mitjà d'associacions existents o bé agrupant-se els agricultors expressament i, un cop classificades, s'havia de nomenar una comissió negociadora entre els agricultors adherits residents a Barcelona. Per tal de donar caràcter legal a l'operació, aquesta es verificaria per mitjà d'una cambra agrícola proposada conjuntament per la LPPC i l'IACSI a la comissió negociadora. Tots els avantatges de l'operació (descomptes, rebaixes de transport i distribució, garantia de qualitat i pes, etc.) serien en benefici exclusiu dels adherits.

L'objectiu immediat de l'operació era reduir el cost de les compres i garantir-ne la qualitat sense uns costos onerosos; però també s'intentava aglutinar l'associacionisme agrari al voltant d'una entitat que constituís el nucli principal de forces. Les pretensions hegemòniques de la LPPC i de l'IACSI a l'hora de llençar aquesta iniciativa es posaren de manifest en la resposta que hi donà la Cambra Agrícola de Tarragona, que tot i adherir-se a la iniciativa feia notar *«que en esta provincia ya existe realizado, como lo demuestra la existencia de la Liga de Agricultores.»*⁹⁷

96. Liga de Productores del Principado de Cataluña, *Memoria reglamentaria presentada por la Junta Directiva á la Asamblea general ordinaria celebrada el 20 de febrero de 1898*, Barcelona, Tipografía «L'Avenç», 1898, 5 i 20.

97. *Boletín de la Cámara Agrícola provincial de Tarragona*, 31 de juliol de 1898.

Tot i que va rebre nombroses adhesions, no va haver-hi prou temps per organitzar l'operació de compra-venda i el mes següent la LPPC i l'IACSI van acordar suspendre les operacions

*«ante la imposibilidad material de contratar con fijeza y obtener precios adecuados para demostrar las ventajas de la cooperación agraria que exclusivamente se propone el Sindicato» i van prorrogar la primera operació de prova fins al mes de setembre, «caso de haber entrado el país en un período normal y de sosiego».*⁹⁸

Després d'aquest intent frustrat d'impulsar el cooperativisme, tenim poques notícies més de l'activitat de la LPPC. El juny de 1898 encara va participar en una assemblea contra la implantació d'un impost a l'exportació de manufactures celebrada al local de l'FTN; però deixaria d'actuar aquell mateix any. El mes d'octubre es va dissoldre la Liga Asturiana de Productores i el desembre l'FTN va decidir posar fi al sosteniment econòmic de la LNP, fet que determinà la seva desaparició definitiva el gener de 1899. L'única associació que es consolidà fou la Liga Vizcaína de Productores, que uns anys més tard (1905) va promoure la reorganització de la LNP sense gaire èxit.⁹⁹

Però la desaparició de la LPPC coincidí amb el canvi de rumb de l'FTN. Des del començament de l'any 1899 ocupà la presidència l'industrial Albert Rusiñol, al costat d'un altre fervent catalanista que també havia format part de la LPPC i que havia tornat a la junta de l'FTN. Josep Zulueta no s'hi incorporà, però amb els canvis que s'havien produït a la direcció de l'FTN va considerar que havia arribat l'hora de dimitir de la presidència de la LPPC.¹⁰⁰

Desapareguda la LPPC, l'IACSI es constituí en l'únic referent en la mobilització agrarista. L'any 1899 Zulueta ja va entrar a formar part de la seva junta directiva i un any després passaria a presidir la Federació Agrícola Catalana. Aquesta s'havia fundat a la seu de l'IACSI el 27 de febrer de 1899 i va tenir continuïtat durant tot el primer quart del segle xx. Aviat va comptar amb més d'un centenar d'associacions adherides de les quatre províncies catalanes i també de les Illes Balears, que, indirectament, quedaven sota l'esfera de control de l'IACSI. D'aquesta manera, aquesta organització podria mantenir un paper preeminent enmig de la proliferació de sindicats i cooperatives d'àmbit local i comarcal que es produí a Catalunya des del començament del segle xx.

98. *El Progreso Agrícola y Pecuario*, 22 juny de 1898.

99. ARANA, *La Liga Vizcaína de Productores...*, 250-252.

100. Segons el testimoni de qui fou secretari general de la LPPC, «los hombres de la Liga, dirigidos por el señor Zulueta, ganaban las elecciones del Fomento del Trabajo Nacional y entonces el señor Zulueta consideró que nada más se podía exigir de él, dimitió [de] la presidencia de la Liga y se negó con toda energía á ingresar en el Fomento, del cual nunca ha sido socio, para que sus amigos no pudiesen realizar el propósito de elevarlo á la presidencia de tan prestigiosa institución». J. CUSÓ, «En la presidencia de la Liga de Productores del Principado de Cataluña», *El Cultivador Moderno*, octubre de 1911.

La Federació Agrícola Catalano-Balear fou, en bona mesura, el resultat dels esforços de la LPPC i de l'IACSI per mobilitzar els propietaris i per impulsar i coordinar el moviment associatiu agrari, tal com ho explicava Zulueta:

«Se empezó por la política sistemática iniciada por la Liga de Productores del Principado de Cataluña de pedir el concurso de la sociedad y afines en cada una de sus reivindicaciones. Tomó cuerpo en la Asamblea de Sociedades económicas celebrada en 1895 en la cual se discutieron una serie de conclusiones de índole prácticas, algunas de las cuales hemos visto realizadas gracias á la acción rápida y enérgica con que las asociaciones de acuerdo reclamaron su implantación en el momento oportuno. La costumbre de pelear juntos permitió al Sr. Marqués de Camps fundar la Federación que no fué sino la proclamación oficial ó consagración si se quiere, de una inteligencia preexistente.»¹⁰¹

En l'Assemblea de Productors de Saragossa, ell ja havia proposat la creació de relacions estables entre les associacions agràries; però aleshores l'IACSI ja estava treballant per la «*constitución legal de la Federación de Sociedades Agrícolas españolas*».¹⁰² Aquest objectiu va topar amb dificultats insalvables que van obligar la junta de l'IACSI a renunciar a la primera idea, «*limitándose a trabajar para organizar cuanto antes una Federación agrícola de las Sociedades catalanas, sin dejar de estrechar cada día más sus relaciones con las demás provincias españolas, en la esperanza de extender otro día la Federación a toda la península*».¹⁰³ Tot i que l'any 1903, un cop creades diverses federacions espanyoles, s'arribà a fundar una confederació sota el nom de Unión Agraria Española, no s'aconseguí una veritable integració de les organitzacions agràries d'àmbit espanyol.

Els paral·lelismes amb els projectes d'organització dels interessos industrials descrits més amunt són ben eloqüents. El mateix any 1903 l'FTN va impulsar la constitució d'una Unió de Productors Catalans per tal d'ampliar la seva influència entre els productors que no n'eren socis. Les bases per al seu funcionament eren semblants a les de la Federació Agrícola Catalana: s'havia de convocar un congrés anual en una població diferent de Catalunya, on es discutiria un programa redactat a iniciativa de la societat o societats existents a la població. El congrés, sempre presidit pel president de l'FTN (amb dos vicepresidents i dos secretaris d'entitats diferents) serviria per posar en contacte l'FTN i els socis d'altres entitats que, com a membres de la Unió de Productors Catalans, es convertien en «socs cooperadors» de l'FTN.¹⁰⁴

101. Carta oberta de Josep Zulueta al president de la Cambra Agrícola de Tortosa, 1 de febrer de 1901. *Boletín de la Cámara Agrícola Oficial de Lérida*, 28 de febrer de 1901.

102. Circular de l'IACSI de 19 de novembre de 1898. *Revista del IACSI*, 15 de novembre de 1898.

103. Intervenció del marquès de Camps. IACSI, Memòria de 1898.

104. SELLÉS, *El Foment del Treball...*, 80-81. No hi ha notícia de la celebració de cap d'aquests congressos, almenys durant el període 1914-1923.

Aquesta Unió de Productors va agrupar algunes cambres de comerç i agrupacions de fabricants, però no va atraure els productors agraris. En darrer terme, quan observem la mobilització agrarista del final del segle XIX en destaca el protagonisme que va aconseguir l'IACSI. Havia estat fundat a mitjan segle XIX i, per tant, en un context històric molt diferent; però en els anys de la crisi de final de segle tenia, a diferència de la LPPC, una estructura organitzativa consolidada que li va permetre no sols participar de manera destacada en la mobilització de finals del segle XIX, sinó també convertir-se en un referent capaç d'articular l'associacionisme agrari català de les primeres dècades del segle XX.

La LPPC fou, en canvi, una entitat improvisada per respondre als problemes d'una conjuntura específica, la de la crisi del final del segle XIX, i no va sobreviure a la pèrdua definitiva de les colònies de 1898. Com altres entitats que l'havien precedit, s'organitzà a partir de la fundació de lligues d'àmbit local o comarcal que s'anaven fundant durant el període d'agitació, amb una articulació molt dèbil. Havia d'atendre, a més, problemes de diversa naturalesa, atès que formalment agrupava tots els productors, amb interessos a vegades contraposats, cosa que va comportar tensions importants. Aquestes tensions, juntament amb les diferències d'estratègia organitzativa, expliquen precisament la creació de la LPPC com a representant a Catalunya de la LNP i els seus problemes amb l'FTN. Cal afegir-hi encara les dificultats per articular la representació d'interessos d'àmbit regional en el conjunt espanyol i, en definitiva, per organitzar una acció coordinada dels diferents sectors empresarials espanyols, com ha estat assenyalat sovint. Totes aquestes raons expliquen que la LPPC tingués una existència efímera; però, com hem vist, aquest episodi de la mobilització social del final del segle XIX va tenir conseqüències en l'organització dels interessos agraris més enllà dels crítics anys 1890.